DUDINSZKY NESZTOR

RABSZOLGÁK FÖLDJÉRŐL

FRONT
http://nemzetifront.ning.com

Budapest
1916

EGÁN EDE SZELLEMÉHEZ –

a Szerző.

LEVELEK.

A RUTHÉN NÉPRŐL...

Ung, Bereg és Máramaros erdős bérceit nevezik Verchovinának. Szép vidék – az Alkotó remeke. Népe a vidéknek: oroszajkú. Földjét forrón szerető, nyelvéhez híven ragaszkodó nép. Erkölcseiben szilárd és nagy – régen; most a modern erő fuvalata nem hagyta érintetlenül a Verchovinát sem. Itt is kezd terjedni a vallástalanság, az erkölcstelenség. Egyedüli gátai ennek a *szerényen fizetett* görög katholikus papok.

A ruthének, máskép kisoroszok, vagy ukránok a szarmata síkságairól származtak. Múltjuk hősi, nagy és dicső. Ennek a törzsnek egyik váladéka a magyarországi ruthének, melyeknek egy része a honszerző Árpád-dal jött be, másik jelentékeny része pedig Nagy Lajos idejében Korjatovics Theodorral.

Ez a nép harminc millió embert számlál keblében, melynek legnagyobb része a nagy orosz cári hatalom alatt nyög – *keservesen.* Itt 26 millió ember él. Másik részük, mintegy három millió Galíciában. Magyarországon félmillió és Amerikában félmillió.

Hosszú évtizedeken át tespedésben élt e nép, a legutóbbi háború előtti években irodalmi munkássága lendületet vett. Irodalmi működésének, három gócpontja volt: Lemberg, Kiev és Csernovitz. Kiválóköltői és írói: Sevcsenkó *Tárász,* dr Frankó Iván, Stefánik Vaszily, Lepkij Bogdán, Wowcsok, Koczubinszky, dr Kolessa, dr Hrusewszky stb.

Nálunk szellemi tespedésben él e nép. Két lapja van, a Budapesten megjelenő «Negyila» és az Ung váron megjelenő «Nauka». Mindkét lapot olvassa kb. 20 ezer ember, annyi sem, 480.000 ember pedig a legsötétebb szellemi nyomorban tengeti életét.

Mint *nemzetiségről,* egyáltalán nem is szólhatunk, mert teljesen be van oltva a magyar államba.

Magyar érzelmeinek kiváló tanújeleit adta Rákóczi idejében. Hisz ez a nép volt a dicső *«gens-fidelissima».* Hát a Kossuth idejében? Nem emlékeznénk a Damjanich hős fiaira? Mégis ez a nép az, melynek sorsa itt a legmostohább. Földje többnyire terméketlen, ő maga pedig ki van téve a kazár uzsorának.

Egyszer volt gondoskodva róla, a *titkos körülmények között* kimúlt népbarát, *Egán Ede* idejében. Akkor felvirult helyzete egy időre. De *azután* Szomorú, mint régen volt.

Egyedül egyet nem akar elfelejteni ez a nép: *a nyelvét.*

Ezt az erős magyarosítás dacára is nehezen felejti, mert az nála egybe van nőve a vallással. Ha azt mondja a magyarországi ruthén: «a mi vallásunk», ebbe beleértendő nyelve is. Ép ezért a magyarosítással lassabban, de biztosabban kellene haladni, – mert még esetleg baj támadhat. Senki sem láthat a jövőbe, ép azért óvatosnak kell lenni.

Én láttam már birkát is megveszni, láttam hű ebet, ki gazdáját megmarta.

Nem kell elidegeníteni, elkeseríteni ezt a szegény népet....

Hogy a magyarországi ruthének között még nem ütötte fel fejét a vörös szocializmus, az két okban keresendő:

1. A nyelvben.
2. A papság éber figyelmében.

Bármilyen nyelven is beszéljen különben, ez a nép, hazájához hűtlen talán csak a legvégsőbb elkeseredésében lenne.

Hogy mennyire lángolón szereti hazáját megmutatta azt most a világháború idején. Igen... igen... a ruthén *még* él...

A RUTHÉN NÉP ÉLETMÓDJA..

A magyarországi ruthének az életmódot tekintve teljesen különböznek testvéreiktől, a Nagyoroszországban, Galíciában és a Bukovinában élő kisoroszóktól. Erre vonatkozólag egy galíciai kisorosz úriember, igen találóan, ezeket mondta nekem:

– A mi népünk egészen más mint a magyarországi kisorosz testvérnép. Mert a mi galíciai kisoroszaink, ha szegények is anyagilag, de szellemileg nagyok, hatalmasak. Nálunk *a legszegényebb ember is újságot olvas;* van ideája, amely ideáért küzdeni – meg van győződve róla – hasznos, üdvös és dicső kötelesség. Nem él mint a barom, de gondolkozik. Csodálkozom azon, hogy magyarországi testvéreinknek legnagyobb része olvasni sem tud. Nem ismeri a betűt Hát a templomban hogy imádkozik? Miből? Kötelessége volna *a papságnak* tanítani azt a népet olvasni – ha a tanítók nem teszik azt. Tanítják az iskolában a gyermekeket magyarul, s vége az, hogy nem tud sem magyarul, sem oroszul, hanem él, mint a barom. Kár a lelkekért...

És én igazat adtam neki, – gondolatban.

A mi ruthéneinknek szellemi tápláléka, mint az a föntebbiből is kitűnik – nincs. Testi tápláléka pedig ez: krumpli, bab, csir*) és a Verhovina legnagyobb részében: *zabkenyér*. Húst csak lát, ha egyszer egy esztendőben a legközelebbi városba megy s ott elhalad a mészárszék előtt.

«A ruthén rest nép» mondják róla sokan. Pedig nincs igazuk. Mert a ruthénnép természetileg nem rest.

Hogy a magyarországi ruthén keveset dolgozik, annak oka az, hogy gyenge, nehezebb munkára, hol kitartás és erő szükségeltetik, nem képes. És ehhez a nyomorhoz, az elerőtlenítéshez még hozzájárul a felvidék sáskájának, a kazároknak mérge: *a pálinka* a ruthén, ha öröme van: iszik. Ha búja van: iszik. Ha van egy kis pénze: iszik. De ha nincs, akkor is iszik – mert az élelmes kazár ad pálinkát hitelre is. És ez ellen a nemzet degenerálását előidéz, ő csak a bevándorolt kazároknak zsebeit hizlaló, méreghintés ellen a kormány részéről semminemű *erélyesebb* intézkedést nem látunk. A kazár hizik, a ruthén pusztul, *a kormány ezen a téren alszik.*

A nagy Rákóczi «gens fidelissimája» testileg és szellemileg elnyomorítva vándorbottal megy Amerikába, míg a humanizmust nem ismerő, művelődésre teljesen képtelen, csak a nemzet erejét pusztító kazárság bátran és suttyómba, már ahol hogy kell, beköltözik szép hazánkba.

Keresetforrása kevés van a népnek. Ezen a vidéken, ha épül egy gyár (ritka az a hely, mert a Verchovinának legnagyobbrésze teljesen el van zárva a civilizatórus működéstől), *idegen ajkú* munkásokat alkalmaznak.

---

*) Vízben hígra felfőzött liszt.

Miért? – azért mert a ruthén, mint már előbb írtam, testi nyomoránál fogva a hosszas és nehéz munkára képtelen.

Állattenyésztéssel (nagyobb mértékben), nemkülönben földmíveléssel szintén nem foglalkozhatik, mert földje nincs, vagy csak nagyon kevés van. *Minden a grófoké, báróké és a kincstáré.* Parcellázásról szó nincs. Ha van eladó föld, az egy darabban el lesz adva a kazárnak.

Halászattal nem foglalkozhatik bárha ez egy hatalmas kereseti ága volna, mert a patak, mert a folyó a grófoké, bároké vagy a kincstáré. S ha a szegény *«rusznyák»* tilosba megy halászni, legjobb esetben az arra ólálkodó erdővédtől sörétet kap. De még csak gombázni sem mehet, mert a kilencágú nemes vadakat háborgatni tilos, még ha utolsó falatja is volna az a gomba annak a szegény ruthénnek.

Verchovinán több értéke van egy lelketlen vadnak, mint a teremtés koronájának, az embernek. Igaz, hogy az a szegény ruthén a teremtés *elnyomorított* koronája. Talán csak a levegő az övé – de már abban is kezdek kételkedni. Hogyan lehessen ereje, *nemzetfenntartó* ereje, munkaképessége és munkaakarata ennek a szegény népnek mikor még az *éjjelek* sem az övék. Ha azt akarják (már pedig hogyne akarnák), hogy télen legyen száraz falatjuk, föl kell áldozniok éjjeleiket és földjeiknek szélén, a hegyek alján kiáltozniok kell egész éjjel a felkiáltó nagy semmiségbe, hogy a címeres vadak ne *méltóztassanak* tönkretenni egész tavaszi és nyári verejtékes munkájuknak őszi eredményét.

Én láttam ezeket az őrtüzeket, én hallottam ezeket a nyomor-kiáltásokat... és ezek a kiáltások megrázták lelkemet, belemarkoltak a szívembe. Ami a tisztaságot illeti, hát bizony sajnos, ez a ruthéneknél nem található fel. De nem is lehet ezen csodálkozni. Ólai nincsenek – ahhoz fa kell, az pedig csak nagy árért kapható a grófi vagy a kincstári erdőből. Úgy tesz, ahogy tud – együtt lakik házában barmaival.

És ilyen állapotok mellett – noha a jóléthez, a boldogsághoz, az élethez épen olyan joga van, mint más nemzetiségeknek, vagy épen a színmagyar népnek is, mert hiszen Árpád vezér az ő holttesteiken át vitte győzedelemre zászlóját – ez a nép pusztul, vész – míg el nem pusztul egészen...

* * *

RUTHÉN PARASZTGAZDA . . .

Szülőföldemen utaztam keresztül.

– Megnézem szülőfalumat is, – gondoltam magamban, hol egy rokonom görög-katholikus lelkész – majd megszállok annak vendégszerető házánál.

Utasítást adtam a fuvarosnak, egy ruthén parasztnak, az «bjü hó» kiáltással megforgatta feje fölött az ostort, egyet kettőt rácsapott a szegény párákra s letért az országútról.

Mentem szülőfalum felé. Micsoda érzések kóvályogtak érzékeny lelkemben! Visszajött a gyermekkor ezer varázslatos álmával.

– Csak még egyszer gyermek tudnék lenni, hogy elfelejteném, illetőleg nem bírnék tudomással egy népnek a szenvedéséről s egy fajnak, a kazárnak, uralmáról!

Ilyen gondolatokkal voltam eltelve, mikor fölértünk szülőfalum határába egy nagy domb alá.

– Megálljon, én leszállok, – szóltam fuvarosomnak, ki örömmel fogadta ajánlatomat – mivel lovai alig bírtak volna el.

Előttem talán tíz lépéssel egy ruthén ment, vállán zsákkal. Lassan lépegetett, könnyen elérhettem

– Jó napot adjon Isten, – szóltam a háta mögött. Hátra nézett s mikor látta uri formámat, megállott, levette kalapját s kezem után nyúlt – *megcsókolni.*

– Ne bántsa, fiatal vagyok én még ahhoz.

Látszott rajta a meglepetéssel párosult megilletődés, így még, úgy látszik, nem beszélt vele senki. Nem volt szokva e hanghoz.

– Honnét, öreg?

– A malomból, könyörgöm alázattal.

– Hát kié a malom?

– Weisz Dávidé, nagyságos úr.

– Kazáré?

– Azé.

– Hát mit őrölt?

– Zabot egy kis kenyérkére.

– Rossz abból a kenyér.

– Bárcsak mindig olyan volna!

– Mennyi földje van magának?

– Három nyolcadom van s két ökröm, tíz juhom, házam, kecském s egy sertésem.

– Tehát maga gazda.

– Igen, az volnék.

– Van szavazati joga?

– Van.

– Azután jobb, vagy balpárti? Nem értett meg. Megmagyaráztam neki miben áll az. Igen hálásan vette. De hozzátette, hogy többnyire csak egy jelölt van. De ha több is volna, nekik arra kell szavazni, akire az erdővéd szavaz, mert a kincstár máskülönben megvonja a falutól a legelőterületet s többé nem adja ki bérbe.

– Hát mennyi bért fizetnek most a legelőért?

– Nagyon drága uram, jobb nem beszélni róla, de mit tegyünk, ki nem öljük marhánkat.

– Szembe jött velünk egy kazár. Pajeszos, piszkos alak volt, nem volt kire ránézni, de az én ruthén parasztom, fuvarosommal együtt földig emelte kalapját előtte.

– Ki ez? Hogy hívják?

– Katz Juda.

– Miért oly alázatosan köszönt neki, nem tudja, hogy a kazárok azok, kik tönkreteszik magukat.

– Uram, ha minden úr így beszélne velünk mint maga – talán másképp néznénk ki.

– Szavaimmal egyszerre megnyertem emberemet. Elmondta bizalmasan, hogy Katz Júdának adósa. Vett tőle kölcsön ötven forintot, amikor a házat renováltatta, mert már düledezett, kiállított neki érte egy száz forintról szóló váltót. S míg azt ki nem fizeti, minden évben két hetet tartozik a kazárnak dolgozni.

– Hát ki állította ki a váltót?

– A kazár.

– Kik voltak a tanuk, ki volt a névíró? Vagy maga tud írni?

– Nem tudok írni, uram. A nevemet odaírta a kazár fía . . . iskolába jár, azt mondják, *ügyvéd* lesz belőle, annak tanul.

– Hát maga miért nem tud írni?

– Mert nem tanítottak.

– Hány éves?

– Negyven.

– Ki a legjobb gazda a faluban?

– Én, uram.

– De tehenet mégse tart?

– Elég tejet adnak a juhok.

A dombra értünk. Fuvarosom megállott, pihentetett. Én szivartárcám után nyúltam, kivettem belőle két szivart s odanyújtottam emberemnek. Elvette mind a kettőt, – adtam aztán a fuvarosnak is kettőt. Mikor már jól kipihenték magukat a lovak, felültem a szekérre, de még odaszóltam emberemnek:

– Hát ismer-e engem?

– Hát honnét ismerném, uram?

Megmondtam a nevemet s az én ruthén parasztom égreemelt kézzel rebegte:

– Istenem, az én régi úrfim, – de nagy úr lett s gazdag ember... két szivart adott nekem.

A szekér gyorsan robogott lefelé a dombon; mikor leértünk a dombról, még egyszer hátranéztem. Az én emberem még mindig a domb tetején volt. Alakját, – melyet egy térdigérő guba, komisz fehér holosnya – nadrág, bocskor s egy széleskarimájú kalap fedett – körülvette a völgyből fölszálló köd...

A VERCHOVINAI NAGYATALOMRÓL ...

«Belekerül a zsidóság egy országba. Egyenként. Csöndesen. Koldusszegényen. Letelepszik nagy nyomorban. Majd szorgalma, esze, munkája révén erőre kap s egészen föllendül gazdaságilag, majd szellemi élete is kifejlődik, éli aranykorát...» Ezt nem én mondom. Ezt a kazárok mondják magukról abban a memorandumban, melyet pár évvel ezelőtt a kormányhoz és az országgyűlés tagjaihoz intéztek. – A memorandum ezen kitételének minden szavát, minden betűjét aláhúzom. Úgy van. Lejönnek «koldusszegényen» s néhány év múlva már nagykereskedők, bankárok. Tisztességes munka árán gazdagodnak meg ilyen hamar?

Ez a nép elfoglalta az egész Verchovinát. Elfoglalta titkon... Hol, hogyan? Most uralkodik. Uralmát nyomor, pusztulás – szegény ruthének könnyei jelzik. Hová fog ez menni? Meddig fog tartani?

A kazárság előidézte állapotok itt a Verchovinán – rettenetesek, a kormányköröknek fogalma sincs róla. De én értem. Hogyan lehessen fogalma mindezekről, mikor itt a felvidéken soha meg nem fordul. Mikor nincs, aki statisztikai adatokkal felvilágosítaná.

Hogyan futja meg pályáját a kazár?

Bejön suttyomba a határon. Ha felelősségre vonják, ittlétének okát megmagyarázza: «Rokonaimat jöttem látogatni.» S itt marad.

Előbb rongyszedő, majd szatócs... tíz esztendő múlva már nagykereskedő.

Hogy mennyire elhatalmaskodott itt a kazárság, beszéljenek a statisztikának száraz adatai: Munkácson a lakosság 60%«a kazár, Vereckén 42%, Volocon 25%, Szolyván 25%. Máramaros-Szigeten 60%.

A kazár nem dolgozik és mégis uralkodik, gazdagodik. Hogy hogyan, felhozok *egy példát a sok közül.*

Egy ungmegyei kis faluban él egy Güttermann nevű zsidó. Igen alázatos alak. Ki akart osonni annak idején a katonaság alól, de ez neki valahogy nem sikerült... pedig igen próbálkozott.

Egy este végig sétáltam a falun. Már sötét volt. Jött egy lerongyolódott paraszt és vele szemben Güttermann. Engem egyik sem vett észre.

– No Fedor, holnap jössz hozzám kaszálni.

– Nem mehetek *uram,* le van kaszálva a rétem, be kell takarítanom holnap a sarjút, eső lesz nemsokára.

– Jössz, ha mondom, vagy add meg nekem még ma a húsz forintot, amivel adós vagy.

– Hát mennyit fizet a napszámért, – fordult most már engedékenyen Fedor a kazár felé.

– Én még fizessek? Kamatba jössz dolgozni.

– De már dolgoztam kamatba eleget... és a húsz forintot nem is készpénzbe kaptam . . .

– Minek ittál annyit!

– Egy fél év alatt, *uram,* megihattam húsz forintot?

– Jössz vagy nem te gazember, különben megbánod, nincs időm itt veled szót vesztegetni...

– Megyek uram.

Azóta a kazárból bankár is lehetett már valahol.

Csak egy esetet hoztam fel. Tudnék százat, ezret összeszedni, de minek? Szavam gyenge Erőm, egyetlen erőm: régi jó kézbeli szerszámom.

Hangomat, tudom, nem hallja meg a kormány, – ami erőmből kitelt, megtettem.

Kiáltottam a mélységből, – elveszett szavam a mélységbe...

Ha utazunk a Verchovinán, figyeljünk csak jól. Az útmenti házakat mind kazárok lakják, a ruthének pedig az erdők alatt húzódtak meg. A kazárok így útmentén jobban seftelhetnek, boltot nyithatnak s a ruthénekre, a szegény prédára is jobban ügyelhetnek.

Egy faluban, mivel igen feltűnt nekem, hogy az útmentén egyetlenegy ruthéniakta ház nincs csak mind kazárlak, megállítottam kocsimat s megszólítottam az arra bandukoló ruthént.

– Hol laknak az *emberek?* Vagy ez kazár hitközség?

– Uram, uram hát vajjon ha ez kazár hitközség volna egészen, miből élnének a kazárok? Ez keresztény hitközség volt valamikor, tisztán keresztény, itt gazdák laktak, igen itt az útmentén a legnagyobb gazdák laktak régen, most ott laknak a patakon túl, a hegy alatt. Nézze uram, az itt minden a kazároké – ház, birtok...

Meghalt Egán Ede, vele sírbaszállt a reményem, már akkor... s most látom, nem hiába.

A szombati nap rettenetes képet nyújt már a falvakban is. Kaftános, pajeszos kazárok mindenfelé... kereskedelem nincs. A falu csendes, mintha kihalt volna.

Így átutazóba, kedvem volna felkiáltani:

– Hol vagytok keresztények! Patronás Magyarország !

Pár évvel ezelőtt történt, – hogy még egy szomorú példával illusztráljam a helyzetet – egy hatvanszázalékos kazár városon utaztam keresztül. Fülig hogy beértem a sorompón, óriási csoportosulást vettem észre, nemsokára a kocsinak meg kellett állania. Megakadt a közlekedés. Körülnéztem, mi lehet az oka a közlekedés megszüntetésének. Hamar rájöttem. Egy *keresztény* magyar ember árult dinynyéket s mivel rontotta seftjüket, mert jó, friss dinnyéket árult – megtámadták. Visszamenőben megállítottam kocsimat dinnyerakása előtt s vettem tőle három dinnyét. Sírva panaszkodott szegény, hogy a kazárkölykök és a *hölgyek* fölhasználva a zavart, elloptak tőle vagy száz dinnyét.

Mert lop is a kazár. Szénát, tengerit, krumplit, mindent, mi csak keze ügyébe kerül. Végezetül, mit előre kellett volna tennem, a végére teszem. Egy kazár gyorsfényképet mutatok be:

Egy görnyedt alak. Haja hosszú, csapzott. Szeme merész, kételkedő kifejezésű. Szakálla torzonborz. Kaftánja földig ér, különben piszkos és rongyos. Csizmája fehér a felszáradt sártól és portól.

Ilyen alakokkal van tele a Verchovina. S mi lesz ebből? Mi lesz? Az igazság alszik...

KAZÁR FAJTÁK . . .

Magyarországon antropológiai tekintetből három zsidófajtát különböztetünk meg: *kazárokat, morvafajta és spanyolfajta zsidókat.* Legveszedelmesebb e három faj között a kazár, vagy másképen a lengyel zsidófaj, mely az összes hazai zsidóságnak 85-90 százalékát teszi. *Ez a nép valóságos ősállapotot él.* Típusa: magas, szikár, nyerges orr, vörös hajzattal. Testileg visszafejlődött. Vallási szokások, babonák rabja – a Talmud minden betűje szent előtte. Nagy fanatizmussal űzi a csalást, mert a Talmud azt mondja: *«Az Isten hatalmat adott a zsidóknak minden népek java és vére fölött.»* (Seph. JK. 3. f. 25. Jalk Schim 83.)

Főfoglalkozása a kereskedelem, de mivel Magyarországon tisztán kereskedésből meg nem élhetnek, azért nagyon sok köztük a korcsmáros, iparos, napszámos és tutajos. Értsük meg a dolgot, – napszámos ugyan, de ő maga nem dolgozik, hanem *percentre* adja ki a munkát ruthéneknek; mert a *kazár* irtózik a munkától, A katonaságtól igen fél s ilyenkor pénzt is hajlandó volna reszkírozni, a ruthént megveti, – az barom, tudatlan, – már pedig *«tilos tudatlannal irgalmasságot gyakorolni.»* (Szanh. 92.)

A kazár korán házasodik . . . *igen szapora.* Minimum öt gyermek, igen gyakori tíz-tizenkettő s nem ritkaság a tizenöt. Szerelmet, költészetet nem ismer, minden *szép* ismeretlen fogalom előtte. Különben minden tisztaságnak s erkölcsi érzéknek híján van. *Igen gyakran kész elcsábítani keresztény leányt vagy asszonyt, ha az részeg.*

Ennek a *fajnak* melynek nyomába kaftánjával ott lebeg az átok, *a ruthének öntudatlan átka,* életmódja színtelen, az *üzlet* viszi benne a főszerepet. Bálok, lakodalmak alkalmával férfi férfivel, nő nővel táncol.

A hajadonok, a nők (férfiakról nem is beszélek) soha nem énekelnek... életök olyan, mint tetteik, melyeket véghezvisznek: szomorú. Bereg-, Ung-, Máramaros-, Ugocsa-, Beszterce-Naszód- és Szolnok- Doboka-megyék faluiban és városaiban élnek legnagyobb számmal. Nyelvterületük Szolnok-Doboka, Ung, Máramaros, Bereg, Ugocsamegyében keresztül vonul Románia, Galicia, ázsiai Oroszországon át s egészen Észak-Hmerikáig terjed. Elméletileg övék az egész világ, mert «Talmud» szerint, *«az Isten hatalmat adott a zsidóknak minden népek java és vére fölött.»*

Jellemökben különben sok a gúnyolódó, csúfolódó vonás, de a hatalmasokkal szemben igen hízelgők, alázatosak, nyájasak.

A másik faj, a *morvafajta,* melynek arcszíne fekete. Jellemét makacsság, nagy *akaraterő* jellemzik.

A harmadik a *spanyol* zsidófajta. Jellemző rájuk, hogy a fériak, ellentétben a lengyel *fajtával,* kifejlettek, erősek ... ezek már nem annyira alattomosak s nem erőszakosak.

Miután ezt a két fajt is megemlítettem, újra visszatérek a Verchovinára s azoknak lakóira: *a kazárokra.* (Mert még itt zárjelben megjegyzem, hogy a spanyolfajta zsidóság csak a *bánátban* él, inkább elszórva kisebb számmal.)

Ez egy oly téma, amely kiapaszthatatlan ... írni fognak róla, míg csak egy kazár él – így tehát, míg a világ világ marad.

Ma már a Verchovinán a kazárság *hatalom.* S hogy *ma* már kibírja valaki csavarni a hatalmi botot a *kezéből,* én – *kétségbeesett lélekkel* - nem hiszem. Nem kellett volna eddig engedni odafejlődni a dolgot. . .

A kazárság befészkelte magát az útmenti birtokokon épült házakba, kiszorítván onnét a jó módban élő gazdákat... most sok közülük koldustarisznyával jár házról-házra s a kazár karosszékben ül *birtokán* s pipázik háromkrajcáros büdös dohányt.

Már 1868 óta folyik a rablóhadjárat... a *kazár* pusztítás s csak egy ember találkozott, ki bátran merte odavágni a bosszút lihegő, bámulatosan vakmerő kazárhadnak: *„ne tovább, csürhehad”*. S *ez* olyan titokteljes körülmények között múlt ki.

Igaz, ide most egy új *Egán* kellene. *A mostani kirendeltségi főt a legtöbb pap nemhogy ismerné, de még nem is látta.* Pedig csak az ő közreműködésükkel lehet valamit tenni a népmentés terén. Ők ismerik a nyomort, ők tudják csak, hová milyen orvosság kell, mert nagy beteg van: *a ruthén nép haldoklik.*

Sok ruthén emberrel volt alkalmam már beszélni, mindegyik, mikor felemlítettem az Egán nevét, levette kalapját s szomorúan felnézett az égre, mintha onnét esdene vissza atyját.

Némelyik meg is próbálta idézni:

– *«Pán főnagyságos»,* megöl a nyomor, ha vissza nem jössz!

Sokan nem is tudják, hogy még létezik a *népmentő* kirendeltség.

Én kíváncsian várom a fejleményeket s remegve *nézem* egy népnek a *haldoklását,* amely nép valaha hősi csaták vad tusaiban ... a harcmezők vérkeresztségében azt a nevet kapta, mely így hangzik: *«Gens fidelissima».*

◆

EGY KIS STATISZTIKA.

A *kazárok* minduntalan özönlenek be a vereckei híres szoroson. Ők az *új* honfoglalók. S erős ellenfelek. Mert jövetelüknek arányában nő a *kivándorlás* is. Nem a hitbizományok szorítják ki a népet e honból, s teszik hontalanná, hanem a kazárcsődület, a kazár sáskajárás. Hisz a hitbizományok megvoltak régen is s most már nem is szaporodnak, de a kivándorlás – ez kimutatható – régen nem volt ily arányú, sőt lehet mondani, nem is volt. *Csak azóta van a kivándorlás s egyre nő, mióta megkezdődött a bevándorlás.*

Verchovina tele van ezekkel a *fekete* elemekkel Bereg megye például úgy néz ki, hogy minden négy ruthén emberre jut egy kazár. Több helység van, hol a lakosság felét a kazár teszi, sőt némelyikben túlsúlyban van. Beregszászban például 2863 ruthén görögkatholikus hívő van s 4020 kazár; Beregszilváson 550 ruthén görögkatholikus s 226 kazár; Munkácson 5197 ruthén görögkatholikus s 6226 kazár; Gorondon 2311 ruthén görögkatholikus s 1017 kazár; Oroszvégen 1174 ruthén görögkatholikus s 612 kazár.

A számok beszélnek!

Tehát van sok olyan község, hol 1 ruthénra 2 kazár, 2 ruthénra egy kazár esik. Képzelhetni tehát ennek a szegény népnek sorsát, vagyoni állapotát!

S betetőzésül szolgál az, hogy a legtöbb beregmegyei községben *kazár a bíró.*

Vajjon mikor fog öntudatra ébredni ez a nép?

Kit terhel a felelősség? Kit?... És kit?

Kérdésemre mintha sóhajt hallanék – titkos árnyak sóhajtoznak kiknek nincs nyugodalma a túlvilágon...

A KIS RABSZOLGÁKRÓL...

A munkácsi kerületet legnagyobbrészt ruthén választók teszik. Maga a kerület 4000 vokssal rendelkezik, – ez a kerület tehát az ország legnagyobb kerületeinek egyike. Ez a kerület emberemlékezet óta, illetve mióta alkotmány az alkotmány, (legalább is mióta annak kellene lennie) mindég kormánypárti képviselőt adott a parlamentnek. Miért? Azért, mert *itt nincs véleményszabadság. Itt rabigában nyög a nép,* a kazárság pedig csak a hasznot lesi s azt keresi. Évek hosszú sora óta, – igen kevés megszakítással – nemcsak a munkácsi, de Verchovina majdnem minden kerületének olyan képviselői voltak, kiknek egész szereplésük a parlamentben annyiból állott, hogy hébe korba odaszóltak a teremszolgának:

– Húzza be az ajtót, mert cúg van.

A magyar vidéken, hol a *véleménynyilvánításnak* a szabadsága inkább megvan, ritka az ilyen képviselő... talán csak Nagyszalonta a kivétel.

Különben hogyan legyen kedve a ruthénnek véleményét nyilvánítani s érdeklődni a politika iránt, hogy mit is csinálnak odafönn azok a követ urak, mikor egész élete küzdelem a megélhetésért, mikor hetekig nem lát kenyeret, mikor a nagy adóhátralékért elhajtják utolsó malackáját, mikor a közmunkának pontos időben való nem teljesítéséért (miben *betegség, éhség, meztelenség* akadályozzák) elcsukják. Mert ilyen az állapot a legtöbb verchovinai községben. Tessék elmenni kérem bármelyik nem országútmenti községbe, ismételten hangsúlyozom olyanba, mely távol az országúttól, a hegyek közé van ékelve akár az ungi Knyahinára, vagy a beregi Kisannára, akár a máramarosi Rosztokára (Ungban is van egy épolyan Rosztoka, talán még nyomorultabb), vagy mondom a Verchovina községeinek 90%-ába, ott fogja látni az általam sokszor leírt és hangsúlyozott kazár ujjakat: *a nyomort.*

Ez nem agyrém... ez minden való igaz. Aki az ellenkezőjét merné állítani, az vagy nem ismeri a ruthén népet s annak életkörülményeit vagy félre akarja vezetni a társadalom figyelmét e kérdéstől, mert az állapotok ilyetén alakulásának esetleg ő is részese. Mert sok részese van ezeknek az állapotoknak. S itt idézem a halhatatlan emlékű nagy publicistánknak, Bartha Miklósnak szavait, ki mikor a Verchovinán járt, abban az időben, mikor írta «Kazárföldön» című híres munkáját, a látottak s tapasztaltakra lépten-nyomon összecsapta kezeit s sóhajtozott.

– *«Hihetetlen* – mondta egyre – *ha nem láttam volna saját szemeimmel e szörnyűségeket, aki egész valójukba leírva elém adta volna őket, bolondnak vagy pedig szemfényvesztőnek, csalónak hittem volna az illetőt.»*

De ha volna is kedve a ruthénnek a politikához, lakatot tesz a szájára a kincstár, a gróf, a báró...

– Itt a jelölt, ez legyen a követ – *akarom. S* a ruthén is akarja, mert muszáj akarnia.

Ezért van az aztán, hogy oly sokat tesznek értük képviselőik, hogy Egán Ede s Barta Miklósnak a látóhatáron való feltűnéséig *ismeretlen volt* a ruthén kérdés.

Annyi ember nyomorgott, anélkül, hogy a világ tudomást szerzett volna nyomoráról!

Mert a képviselő úr könnyen beszélt.

– Engem a kincstár akar, punktum... miközöm a ruthénekhez?

S Egán Ede letűnte után megint elhallgattak a ruthén kérdéssel: Beregkövesdnek van kosárfonója, Árdánháza: «Boldogháza» s a kirendeltség meg van elégedve működésével, *anélkül, hogy tudomása is volna Knyahináról, Sfuzicáról, Rosztokáról, Szuháról, Orosz-Mocsárról, Laturkáról s más nyomorult községekről s még nyomorultabb lakosságáról,* hol nyáron ősemberként *meztelenül* járnak a gyermekek.

S hogy tapasztalataim, melyeket e népnek jobb sorsa érdekében itt közreadok, – mennyire nem túlzottak, a sok bizonyíték közül még felhozok egy nagy argumentumot: *a katonasorozást.* Verchovina ugyanis, az országnak azon szánalmas vidéke, hol alig lehet találni katonának való legényt. Nem mondom, vannak legények, herkulesek, de ezeknek legtöbbnek valami szervihibát oltott testébe a természét, a nyomor következtében ...

A verchovinai ifjúság legnagyobb része hülye, sánta, golyvás, süket, néma, korcs. Sok esetben az erkölcstelenség is egyik oka ezen degeneráló epidémiának, de ez is a nyomorra vezethető vissza. Nézzük csak, ezen ciklusban, vajjon melyik képviselő szólalt fel a ruthének ügyében a parlamentben? Egyetlen egy sem... Ezeket az urakat is részben lehet okozni ezért a balkáni helyzetért.

Legnagyobb hiba itt az, hogy a lelkész urak saját kebelükből nem állítanak jelöltet s ha az mégis fellép, azt nem támogatják úgy, amint azt kellene, mint azt erkölcsi kötelességük volna tenni. Példát vehetünk ezen a téren a *kazárságtól.* Szavaimat egy példa« val meg is világítom:

A múlt választáson történt. Egyik verchovinai kerületben fellépett egy zsidó fiskális. Alig volt pártja eleintén... de gyorsan megnövekedett.

Hogyan?

A kerület székhelyén sétált két úriember a korzón, jött velők szembe egy harmadik, ki ismerősük lévén, megszólította őket.

– No fiúk, hogy áll a fiskális dolga ott fönn a falvakban.

– Hát úgy, hogy csak egynéhány «zsidócska» ugrál.

Ezt a beszélgetést kihallgatta egy egyén, ki tekintélyes állásban hódol a « *Talmud*»«nak s hírül vitte a hitsorsosoknak... kik a szavazásnál megmutatták, hogy a *zsidócskák* ugráltak s a zsidók győztek.

Ébredjünk – lelkész urak – öntudatra, a zsidósajtóban nap-nap mellett elhangzott provokálásra feleljünk meg. Ne engedjük ezt a szegény ruthén népet a kincstár, a gróf, a báró, a kazár és a kapzsiság játéklabdájává, mert *a bosszúálló igazság az isten kezében van!*

* * *

HOGYAN VÁLASZTATNAK KÉPVISELŐT A RUTHÉN NÉPPEL . . .

Közelednek a választások, forognak a jelöltek, előjönnek a kortesek. A szegény ruthén elemében van ... lesz kalács, szalonna, bor. (Öt-hat esztendőben egyszer.) Értsük meg a dolgot. Nálunk a ruthénnek fogalma sincs arról mit tesz, mikor erre vagy arra a jelöltre leadja sokat hajszolt voksát. Ő csak azt tudja, hogy most a voksára szükség van, amelyik jelöltre több voks esik, az lesz a követ, felmegy Pestre a királyhoz, s ott elintézi az ő dolgaikat. Mert aki felvilágosítaná, aki elmagyarázná neki mindezeket, el van foglalva más dolgokkal. *Értem a görög katholikus hithű és hazafias lelkészi kart.* Mert milyen nálunk a helyzet? Egy lelkész kiszabadul a szeminárium falai közül, megnősül s kimegy falura. (Rendesen 2-3 község jut kezei alá.) Minden idejét vagy legalább is idejének legnagyobb részét leköti a lelkiekkel való foglalkozás, emellett gazdálkodnia is kell, ha becsületesen meg akar élni, mert a fizetés *aránytalanul* kevés.

Mikor jutna idő a felvilágosításra? Hétköznapokon a köznép munkában van, de maga a lelkész is; vasár- és ünnepnap délután összejönnek a hi-

A görögkatholikus papoknak meg van engedve a nősülés, vek a parochiara, de ekkor más megbeszélni való ügyeik vannak, amelyek a népnek erősen *zsebbevágó* kérdéseire vonatkoznak. Így az egyiknek kölcsönre volna szüksége, a másiknak pere van, a harmadiknak meg a káposztáját eszi a hernyó, mindezekre az ügyekre vonatkozólag tanácsért jön« nek. Jön aztán olyan, aki sírva panaszolja, hogy a gróf, a báró vagy a kincstár *szuverén* vadjai földig leették és letaposták kalászbamenő zabját. Miből fog élni már most? A panaszt meg kell hallgatni s vigaszt is adni neki. A választási s politikai dolgok megmagyarázására idő kell, hosszabb idő. S ami felvilágosítaná, az újság, *az ismeretten fogalom előttük.* Magyarul nem tudnak *beszélni,* oroszul nem tudnak *olvasni.* Ungváron a görög-katholikusok *«Unió»* nyomdájában csak nemrég bukott meg egy lap: *«Nauka»,* melyet Volosin Ágoston hazafias szellemben kitűnően szerkesztett, de annak 800 egyénen kívül több olvasója nem volt, – mert a nép olvasni nem tud, *a legnagyobb szel· lemi sötétségben él, melyhez hozzájárul a rettenetes anyagi nyomor.* Maga a lelkész is többé-kevésbbé elfásul a *politikai* dolgok iránt – él a megközelíthetetlen hegyek között telki üdvének és családjának. A tanítók, az úgynevezett *«gyákok»* pedig maguk sem tudtak semmit. De hála a jó Istennek, már ott is virrad, mióta a képesítőket szigorúbban veszik, mióta ott is kormánybiztos szerepel, mint a gymnáziumi érettségiken. Csak a *vallás erkölcs* nevelésre nagyobb súlyt kellene fektetni az *állami képezdékben,* úgyszintén a *felekezetiekben,* mert minden államnak támasza és talpköve a *tiszta erkölcs,* mely a *vallásos érzésen* alapszik. Márpedig a tanítók az ifjú generáció nevelői, melyből felnő az ország férfi és nő lakossága, amilyen volt az iskolai oktatás – olyan lesz a falu képe. –

Most nézzük, ha életbelép az új választójogi reform és írás-olvasáshoz lesz kötve, *az egész Verchovina ki fog esni a lajstromból, egyetlen jogától lesz megfosztva a nép,* alacsonyabban fog állani mint a római rabszolga, mert annak legalább enni valója volt. *Az úr, a választó polgárság zöme, a kazár lesz, – az fog választani.* Ha pedig a választójogi reform nem lesz az írás-olvasáshoz kötve, de általános titkos lesz, *napirenden lesznek a csalások,* – amilyen cédulát nyomnak a kezébe, azt dobja be az urnába.

Szipolyozzák ezt a népet századok óta, szipolyozzák ma s fogják a jövőben is. Létével nem sokat törődnek, – de a *horribilis adókat* behajtják rajta, az pedig – amint egyesek állítják, hogy a ruthén paraszt arra szavaz, aki többet ád – valótlanság. Csak tegyen alaposan *felvilágosítva.* A múlt választások alkalmával történt: Egyik ruthén kerületben feltépett egy ügyvéd *függetlenségi* programmal, ellenjelöltje *kormánypárti* programmal ment bele a küzdelembe. Az én falumban alaposan fel lettek világosítva a függetlenségi törekvésekről – s mind egy emberig leszavazott az ügyvédre. Közvetlen a szavazás előtt történt, hogy az egyik ruthént előfogta a *kormánypárti* jelölt főkortese. Lekapta fejéről a «klebánt»* s kitépvén onnan a piros tollat, helyébe zöld-fehér tollat tett s markába csúsztatva két koronát, fülébe súgta jelöltjének nevét s azzal be· tuszkolta a szavazó-helyiségbe. A ruthén az urna előtt azonban leszavazott a függetlenségi jelöltre – *meggyőződésből.*

Csak rosszakaratú emberek híresztelése s alaptalan rágalma az, hogy a ruthént felvilágositani nem lehet.

Sőt talán igazibb, jobb ember mint az a kaputos, bricseszes, vagy így mondom, nadrágos úr, kinek zsebe szívében, szíve pedig zsebében van.

A választásoknál nagy feladat vár a lelkészi karra, – fel kell világosítani a népet, (bármily nehézséggel járjon is az) mert ezzel tartozik minden lelkész *hitének, lelkiismeretének és népének.*

Közelebb áll a görög-katholikus papság szívéhez a *néppárt* nemes programmja, mint más pártoké.

Régen, Ungváron volt egy lap, mely *görög-katholikus érdekekért* harcolt s melyet egy görög-katholikus lelkész szerkesztett ez a lap *néppárti* elvekért küzdött. A lap címe volt: *«Kelet.»* Hzóta sok minden változott. Azóta a Verchovinán egy idősebb lelkész fellépett *kormánypárti* programmal. Idők jele, – idők *változása.*

---

* Kalap

MÉG EGYSZER A VÁLASZÁRSOKRÓL.

A verchovinai ruthén nép el van nyomorítva, A nyomor következtében akaratereje megromlott, – rángatható ide-oda, mint egy báb. Egyet tud csak jól, azt, hogy él, de csak azért, hogy húzza az igát, mit a nyakába vetnek. Az állapotok ép olyanok itt ma, mint voltak 1848 előtt. *A jobbágy létezik még: a ruthén. A különbség csak annyi, hogy akkor még remélt, most már nem is remél.*

Energiátlanságának fényes bizonysága a választások.

– Gyere X. Y.-ra szavazni, mert ha nem jössz, jövőre a gróftól nem kap legelőt a falutok. És Petró megy, mert így mondják neki, a kortes pedig a Petrónak kiutalt *alkotmányos* költséget zsebrevágja. (Nem elég ennek a rongyos «rusznyáknak,» – gondolja magába, – a legelő, *melyet megfizet?!)*

– Gyere N. N.-re szavazni, mert ha nem jössz, a kincstár nem fog bealkalmazni majd a faültetésnél vagy a fakivágatásoknál, – más munkásokat hozat máshonnét. És Ihnát megy, mert a főmagasságú kincstár azt így kívánja.

Petró, Ihnát, Vaszily választ, mert van voksa, Megválaszt ökröt is, *amelyik szénát eszik,* ha úgy parancsolják az urak.

A lelkész urakat kérem: ne hagyják az állapotokát mindig így, mert az idő megboszulhatja magát. Mutassák meg, hogy a Verchovinán nem a kvalifikálatlan erdővéd és erdőcsősz, meg az urasági hajdú az úr, nem a német Jäger és urasági erdész a parancsoló, – hanem az *igazság* az uralkodó. *Az az igazság, amelyre megtanítják, s amely kivívja neki a jogokat.* Mert jog nélkül az ember nem ember. Igazság nélkül pedig nincsen jog. Ismétlem, megválasztják itt a fatuskót is, csak választható legyen, no meg ami talán még ennél is főbb; a kormány jelöltje legyen.

Ott van például a nagybereznai kerület. Ennek mindig kormánypárti képviselője volt. Miért? Mert ott a kincstár az úr. Az parancsol. Hasonlóképen vagyunk a munkácsi, a huszti s más verchovinai kerületekkel. Miért? Mert itt a gróf, ott a kincstár, emitt a báró dirigál, ők fütyölnek, a ruthén táncol. járja a hogarthi haláltáncát.

De kinek volna kedve, mint önjelöltnek fellépni, s kidobni, remény nélkül, 50-100 ezer koronát? (A hivatalos jelölt megválaszthatja magát csekély 2-3 ezer koronával. Fuvardíjat se kell fizetni. A ruthénnek csak parancsolni kell – s jön.) A ruthén nehezen világosítható fel, nem is bajlódnak vele sokat,

– Ebadta, ruthén, rongyos paraszt, szavazz!

S a ruthén szavaz . . . szavaz emberre, szavaz botra, szavaz ökörre. (Legtöbbnyire ökörre.)

De ez nem lesz mindig így.

Az urak a kazársággal karöltve csak továbbra is kiáltozzanak a «Talmud» Simon-ben Johai-ával: «öld meg a legjobb gojt! Taposd le a legjobb kígyónak is a fejét» . . . A ruthén majd egyszer *megáll s visszanéz.*

◆

HOGYAN VÁLASZT A RUTHÉN BÍRÓT...

Ha a bíróválasztásról megemlékezem, úgy feltétlenül meg kell említenem a *kazárt* is, mert *Verchovinán a legtöbb faluban a bíró a kazárok sektájához tartozik,* kiket figyelmeztet a Talmud, hogy *„tilos egy tudatlannal (értsd keresztény) irgalmasságot gyakorolni.”* (Szanh. 92.) Nem elég, hogy *vagyoni hatalmat* gyakorol a ruthén fölött, – de még *jogi* hatalmat is adnak a *kezébe* ők, önmaguk. S itt a *lelkész* urakhoz s a *főszolgabíró* uraimékhoz fordulok, hogy lehetséges ezt megengedni?!

Vagy már annyira elfásult volna a ruthén, vagy már annyira elidegenítették volna *századas szenvedései* papjától, hogy *szavára* már mit sem ad? De hát ez rettenetes volna!

A falusi birok 30%-a zsidó, összegyűl a nép – a szolgabíró megjelenik közöttük s kandidál három egyént – kire legtöbb szavazat esik az lesz a bíró. Megjegyzem itt, hogy láttam már oly választást is, hogy az lett a bíró – kinek legkevesebb szavazata volt...

Sokszor a nép akaratának jelöltjei nem is kandidáltatnak...

Kisbereznán szövetkezeti gyűlés volt. A gyűlésen megjelent Egán Ede is s egyben szigorú kötelességévé tette a falusi biroknak is a szövetkezeti gyűléseken való pontos megjelenést, összegyűlt a nép. Bocskoros, kiéhezett alakok, kik között idegesen járt-kelt egy pirosképű, feketeruhás barna alak – *hosszú pajeszszel.* – A szegény ruthén nép tiszteletteljesen nyitott neki utat, – hisz a zsebében volt.

Megérkezett Egán Ede, – megnyitotta a gyűlést.

– Hol a biró? – kérdezte fürkészve

– Itt vagyok *«főnagyságos»* úr, – szólt s előlépett a kaftános.

Erre Egán Ede a nép közé vegyült, hosszasan elbeszélgetett velők, minek eredménye az volt, hogy a zsidó bírót felfüggesztette.

Egán Ede ok nélkül azt bizonnyal nem tette. S amilyen az egyik kazár, épp olyan a másik is.

* * *

AZ URADALMAK ÉS A KAZÁROK.

A Légrádi Imre lapjának, a «Pesti Hírlap»-nak, melyet a régibb, jobb időkben a «Magyar Herkó Páter» oly találóan «Pestises Hírlap»-nak titulált, egyik régi száma többek között, arról elmélkedik, hogy milyen helyes a kormánynak azon tervbevett intézkedése, hogy a papi birtokoknak legalább kétharmad része parcelláztassék, egyben megszólaltatta a saját bombáitól már annyiszor fölrobbant egyik emberét ki – nagyon természetes – szintén a parcellázás mellett nyilatkozott.

A parcellázást tényleg a nép előnyére is meg lehet csinálni, de rá akarok mutatni, hogy a parcellázásokból vajmi kevés haszna van a nyomorgó *keresztény* kisgazdáknak, mert – ha történik valahol parcellázás – a parcella kazárok martalékává lesz.

Így vagyunk azzal a parcellázással itt a Verhovinán is. Gróf Schonborn, dicsőséges fejedelmünk, Rákóczi Ferenc földjeinek tulajdonosa, itt-ott parcellázza földjeit s *kazárokat* ültet beléjök. Több fűrésztelepet is bérbe adott – kazároknak. A kársfalvai gyógyfürdő – szintén egy kazárnak adatott el. Ez a fürdő különben a dzsentrik temetőhelye, mert itt verték el vagyonaikat. Minő szatírája a sorsnak! Ahol régen bozontos, nagy, *magyar* urak ültek a ferbli mellett, a veszteséget cigánymuzsikaszóval fűszerezve, most a zsidók: *tapsolnak a holdnak.*

Tessék a kirendeltségnek koncentrálni az erőt a kazárság ellen! Az kivihető, hogy a bérleteket ne a kazárok kapják, hogy a gróf alkalmazottaival *adassa* bérbe *azokat* a keresztény értelmiségnek. Hisz a kazárság nem *kultúr-nép,* mert minden szépre, nemesre képtelen s a legnagyobb *egoizmussal* van megtelve. Keresztény gyűlölségének fényes bizonyságai a Talmud e szavai: *«Minden nép fölveszi majd a zsidóvallást, de a keresztények ezen kegyelemnek nem lesznek részesei, hanem ki fognak irtatni, mert az ördögtől származnak.»* (Jeb. 24. Adodá 3. Behai 85.) Meg kell gátolni e népnek – amennyire csak lehetséges – legalább vagyoni terjeszkedését, mert hiszen már egészen ellepték e földet s tették *átok* tanyájává. Mindenütt elsők akarnak lenni s a ruthénnel úgy bánnak, amint nekik tetszik, mert szent könyvük a Talmud is azt mondja: *«Egyedül a zsidók emberek, a többi népségek baromfélék»* (Jebámot 61. és Baba Mécia 114.) Hogy ez a faj micsoda pusztítást visz véghez, fényes bizonysága egy munkácsi lapnak a jelentése, mely többek között így szól: «Elfogatott (Munkács területén) 1910. évben 166 jogosulatlan kivándorló, tetten éretett 13 s feljelentetett 71 kivándorlási zugügynök,» – (mely egytől-egyig kazár volt).

De nemcsak emberliferálás terén veszedelmes a kazár, de az *erkölcs* s a *politika terén* is. Ez a nép szaporodik, mint a gomba. Egy kazárra átlag nyolc gyermek esik, ha így szaporodnak továbbra is s szaporulataikat növekedni engedi a kormány a *bevándorlás* által, egészen övék lesz a hármas bérc hona. De erre a Talmud is figyelmezteti őket, mondván: *«Az isten fölkelt, megmérte a földet és átadta az izraelitáknak a gójimot.»* (Seph. JK. 3. f. 25 .)

Már *Seneca* panaszkodik, hogy ezen *«rút népség»* minden országba befurakodott. «Ők a legyőzöttek – úgymond – törvényt szabnak a győzőknek.»

Seneca ezen *«rút népségének»* manipulációi következtében – itt a Verchovinán – kivetkőzött a ruthén nép ősi szokásaiból, erkölcseiből, vallásából. Kiknek gonosz üzelmei folytán Verchovinának talán már a fele Amerikában izzadja azokat a filléreket, melyeket utoljára is a kazár fog zsebrevágni. Kiknek gonosz üzelmei annyira megszerettették a ruthénnel a pálinkát, hogy az alkohol által tönkretett s időelőtt elpusztult embereknek száma ma már 30%-ot tesz ki. Rettenetes. S ez a népség, melynek kiirtását már *Titus,* Jeruzsálem legyőzője megfogadta, egyre-másra özönli el a Verchovinát. – Honnét jön? Senki sem tudja. Legtöbbször *azonban* Oroszországból, Bukovinából, Galíciából s magával hozza a hamis mérleget, a kereszténygyűlöletet s más mindenféle beteges epidémiát.

Rosszat hoznak s semmi jót nem! S mégis! – mégis ők itt a *kiváltságosak.* S itt idézem *Tacitus,* Hist. libr. V. cap. 5., szavait, hol erről a söpredékfajról a közetkezőket mondja: *«Ő előttük minden megvetendő rossz, ami előttünk szent, ő nekik mindaz engedve van, ami nekünk tiltatik.»*

S ki engedélyezi ezeknek a letelepülését? Hisz van szolgabíró, jegyző, pap, kántor, bíró, csendőr, határrendőr, bakter!...

Jönnek titkon, jönnek pénzzel, jönnek mézesmázos szavakkal, jönnek hazug hírekkel, jönnek svindler úton, – mely egész lényüket jellemzi.

S ezeknek tesznek szolgálatot az uradalmak, ezeknek adatik ki bérbe a Rákóczi földje... a «gens fidelissima» pedig tűr, szenved és kivándorol?!

Szépen haladunk! És szépen parcellázunk.

* * *

SZÖVETKEZETEK A VERCHOVINÁN.

Tudjuk, hogy a «Hangya» a kirendeltségi intézmény kisegítője, azért létesíttetett, hogy a nép javára szolgáljon. Rendeltetése: *eladás.* Célja: *népmentés.* Praktikus rendeltetés, nemes cél! Ezt szolgálni is kell. Erre szükség van. Szükség van itt a kazárföldön, szükség van Ugocsában, szükség van Máramarosban, mert hisz az is kazárföld, de szükség van erre Ungban is: a Zabországban. Tehát mindenütt, hol ruthén él. Mert ahol ruthén él, ott kazár is van s hol kazár van, ott seftelés is van, ott uzsora terem. Ezeket a jóléti intézményeket a boldogult emlékű munkácsi püspök, Firczák Gyula létesítette Darányival karöltve s ez intézményeknek jó szelleme volt az *emberfeletti tevékenységgel* bíró Egán Ede. És a szövetkezetek azóta virágzanak hol kisebb, hol nagyobb szerencsével. Van 100 szövetkezeti fiók. Ezek közül Beregre esik 32, Máramarosra 40 és Ungra 28. Összesen: 100. Mi célja ez intézménynek? Jól, olcsón kiszolgálni s a feleknek becsületes hitelt biztosítani. Egyben még egy nemes célja volna: megmenteni a ruthén népet, *elvonni a vasárnapi korcsmázástól.* Ezt a feladatot a szövetkezetek teljesítették Egán idejében, az ő szeme mindenhová ellátott, keze mindenüvé elért. Különben ezek a szövetkezetek most is működnek, nem akarok nekik levonni – de nagyobb *felügyeletet* kérek. Boldogult emlékű Egán minden hónapban mindegyikbe látogatást tett, lisztet kóstolt, nem keserű-e, a zabot vizsgálta, nem penészes-e, a cukrot nézte, nem olvadt-e meg, a bekecseket nézte, nem rossz szövésűek-e, vizsgálta a tisztaságot. Mindent, mindent. De volt is rend akkor! S most? Most csak arra terjeszkedek ki, hogy a szövetkezet sok helyen zsidóknak ad keresetet, arra terjeszkedek ki figyelmeztető szavammal, hogy a kazároknak ne legyen segítségére, ne öveszsze csápjait, hisz azok úgyis annyira kinőttek, hogy behálózták vele az egész felvidéket. A kazárok a bankokban, a boltokban, a korcsmákban élnek s az egész felvidéken uralkodnak. Ez az intézmény *ruthén filléreken* létesült, ne gazdagítsuk ennek ellenségeit. Itt minden szabad, mert hisz kazár földön vagyunk, delegyen lelkiismeret! A szövetkezet nemcsak *kazároknak* ad hitelt, de fuvaroztat is velök.

– *Kazárnak* nem adunk hitelbe? – fogják mondani az alkalmazottak. – De én bizonyítani tudok. Saját tisztviselőjükkel tudom igazolni, hogy egy zsidónak 200 korona értékben zabot hiteleztek –

s a zsidó felmondta a fizetésképességet. A kétszáz korona elveszett. Ez egy példa ... de lehet találni többet, csak keresni kell. Itt nem lehet kibúvó, hogy szegény embereket segíteni kell. Nem. Nem, mert a kirendeltség s vele a szövetkezetek azért alakultak, hogy 1. *a ruthéneket megmentsék,* 2. hogy a szegényeknek segítségére legyenek. Már pedig a kazár először nem ruthén, másodszor nem szegény – mert nincs az a kizárólag hagymával táplálkozó rongyos kazár, kinek bankók nem lapulnának tárcájában. Soknak se üzlete, se földje, se háza, – honnan a pénze. Nézd a nyomorgó ruthént – s meg van fejtve a probléma.

Végül egy kis interpellációval állok elő, mely a kormánynak szól, amely kormány úgy látszik nem a kereszténységet tartja szem előtt, de arra ügyel, hogy a Moskót, a Májért s más Jordánt megtartsa választójának. Van-e tudomása a kereskedelmi miniszter úrnak arról, hogy a vasárnapi kocsmázások megszüntetése, a züllöttség terjedésének megszüntetése, vagy részbeni szanálása érdekében pár évvel ezelőtt, a beregsomi, árdánházai és iloncai szövetkezetek italmérési engedélyt kértek s többszöri kérelmük meghallgatásra nem talált. De mivel az akta bent volt a minisztériumban, tehát tudomásának kell lennie s mert van tudómása, joggal kérdem, miért nem engedte meg? Miért? Miért? Kinek az érdeke tiltotta ezt? Májeré? Hajemé? vagy Rosenbaumé?

Világosságot kérünk!

* * *

MÉGEGYSZER A SZÖVETKEZETEKRŐL.

A kirendeltség *fizetésének arányában* nem tudja teljesíteni kötelességét, a ruthén nép, melyet a boldogult emlékű *Egán Ede* egyidőre fölemelt, most pusztul és vész, a fogyasztási szövetkezetekre, melyektől úgy fél a merkantilista zsidóság, szükség van. Bármint toporzékolnak is ellene a Sándor Pálok, meg a telivér merkantilista bajnokoknak zsidó csőszei: a *«Pesti Hírlap»,* a *«Pesti Napló»,* meg más kimondott és ki nem mondott ⁂ testvér-lap, a *«Ker. Fogyasztási Szöuetkezetek»*-et fönn kell tartani, csak nagyobb és szigorúbb felügyelet alatt...

A multiban kezembe került a «Pesti Naplónak» egyik régi száma. Ezen számnak *«Közgazdaság»* című rovatában egy cikket vettem észre, melynek címe volt: *„Szövetkezeti korcsma”*. Eltekintve attól hogy a közgazdasági rovatoknak hű olvasója vagyok, ezt a lapot nem szívesen olvastam el.

A nevezett cikk rettenetesen nekirugaszkodik, hogy megvédje a kazár korcsmárosokat, akiket a

«Fogyasztási Szövetkezetek» azzal, hogy egymásután szerzik meg az *italmérési* engedélyeket, *megkárosítanak.* Felrója a papságnak a cikk *szerzője,* hogy inni tanítja a népet. Sőt még tovább megy a *híres közgazdász úr* s kisüti, hogy a papoknak s a tanítóknak haszna van a pálinkamérésből.

«Ha a törvényhozó – írja Balkányi *úr* – veszélyesnek tartotta a papra, tanítóra bízni a pálinkamérését, ez a veszély nem lehet kisebb azzal, hogy ama tiszteletreméltó urak szövetkezeti öltözékbe bújnak....»

Higyje el nekem a cikkíró, hogy a *«csuha»* nem olyan veszélyes még ha az italmérési pulpitus mögött is kellene azt látnunk, mint a *kaftán.* Ha a szövetkezet italmérést kap, ez nem szoktatása a népnek az ital élvezetére. Mert az a paraszt úgyis elmenne a korcsmába. Itt csak az a különbség, hogy le nem issza magát s ha tegyük fel leinná magát, pénzét nem lopják el s nem keveredik verekedésbe. Pedig ez nagy különbség. De eltekintve mindettől, inkább gazdagítsa az a nép az államot, mint a kazárt, ki csak kiszipolyozza s oka minden romlásának ...

* * *

EGY ESET AZ EZER KÖZÜL. ...

Az erdőbe ne menj gombát szedni, a patakba halat, vagy rákot fogni, – mikkel csillapítsd gyermekeid éhségét; tehenet ne tarts, hogy hébe-korba egy kis tejecske is kerüljön a száraz krumpli mellé asztalodra; télen ne menj fáért az erdőbe, de dideregj vackodban ... mert az az erdőség mit magad körül látsz nem a tied, de az ott a *grófé,* amaz a *báróé,* emez pedig a *kincstáré.*

Hogy egy ember dúskálódjék – ezreknek kell éheznie! Hogy az állam ne szenvedjen pár fillérnyi kárt, ezreknek kell sínylődnie!

S az éhezőkön, a sínylődőkön, mint Isten átka végigver egy korbács, végigszánt vonagló tekintetükön-lelkükön egy rettenetes eke: *a bevándorolt, hont nem ismerő kazárság.*

Micsoda áldás volna ezen a vidéken a nagybirtok, ha uraik *megfelelő emberekkel* informáltatnák magukat s ne a kazárnak adnák birtokaikat haszonélvezetbe, de *parcelláznák* a nép között.

Ezt nem teszik, – s hogy tegyék, hol vagyunk mi még attól?

A verchovinai állapotokat nagyszerűen igazolja az az ítélet, melyet itt hiteles másolatban bemutatok, mindannak igazolására, hogy amit írtam hihetetlennek látszó, de nem légből kapott irtózat:

577. sz.
Kih. 1910.

Ítélet.

Páca Miklós gk. vagyontalan, büntetlen, szarvasházi születésű, jelenleg szolyvai lakos, az 1888. évi XIX. t. c. 65. szakaszába ütköző azon halászati hihágásban, hogy tulajdonos engedélye nélkül horoggal halászott, vétkesnek mondatik ki és ezen t.=c. . . . szakasza alapján az 1901. évi XX. t.--c. 165. szakasza rendelkezéséhez képest felerészben az államkincstár, felerészben Szarvasháza község pénztára javára 15 nap, különbeni végrehajtás terhe mellett megfizetendő és behetetlenség esetén 1 napi önköltségű elzáratásra átváltoztatandó 20 korona pénzbüntetésre ítéltetik

mert:

a vizsgálat során beigazolást nyert azon vád, hogy a tulajdonos engedélye nélkül horoggal halászott, ennélfogva vádlottat a fenti t.=c. és . . . szakaszban ütköző halászati kihágásban vétkesnek kimondani és őt tekintettel.................................. fent említett pénzbüntetésre ítélni kellett.

Kelt Alsóvereckén a főszolgabírói hivatalnál, 1910. augusztus hó 3-án.

Olvashatatlan aláírás:
főszolgabíró.

És Páca Mikula, a toprongyos ruthén börtönének négy fala között, szidhatta, átkozhatta a bírót, aki elítélte, meg a grófot kié az erdő, s kinek halavány sejtelme sincs arról, mit művelnek drágán fizetett alkalmazottai, kik egy ficánkoló hal miatt a törvény szigorú paragrafusainak szolgáltatnak ki egy embert, kinek talán az a hal jobban esett volna, mint kenyéradójuknak a kolibri nyelv, vagy a sherry esetleg a füstölgő havanna.

De a ruthénnek az a rendeltetése, hogy dolgozzon, s ha enni próbál kérni – a dutyiban üljön; az uraknak pedig, hogy urizáljanak . . . mert ez így van a magyar törvényben.

EGY MEGSÁRGULT AKTA

Könnyű lüszterruhába öltözött, magas avagy sovány alak, jól ki fésülve, gyors léptekkel halad az úton, hóna alatt egy csomó aktával, utána négy-öt *darab* ruthén: így fest az ügyvéd a Verchovinán. Legtöbben vannak a néhai Szabolcsi Miksa úr vallásán levők.

Természetrajzukat most nem kívánom adni, csak egy esettel kapcsolatban említettem fel a fentieket. Egy megsárgult akta került kezembe, melyet elég volna kommentár nélkül is leadni. Meg van sárgulva a papírja, azonban nem a gyorsan járó idő sárgította meg, hanem egy ruthén embernek a könnye. Az időnek nem is lett volna arra ideje, mert hisz az akta 1912. május l-éről van keltezve ...

Megesett a szívem, olvasva a szomorú írást s lehetetlen azt közre nem adnom.

A levél így hangzik:

«Nagyságos Elnök úr!

Alulírott idősebb J. Mihály sz.-i lakos, községi hites, szorongatott helyzetemben Nagyságos Elnök Úrra, mint utolsó menedékemre gondoltam, aki hívatva van arra, hogy a nyomorultakat az igazságtalanság ellen megvédje, oltalmazza. Mindig hű hazafi és Törvénytisztelő polgár voltam, de most tapasztalva némely urak tudományos, tanult férfiak lelkiismeretlenségét, igazságtalanságát, nem csodálkozom rajta, hogy a szocializmus, anarchia már a békés falvakban is felütötte fejét.

Ezekután az én nem mindennapi esetemre térek át. Méltóztassék kegyes lenni, figyelmesen átolvasni, s rajtam, szegény üldözöttön személyesen segíteni, személyesen megvédeni, mert másokban nem bízom.

Ugyanis unokaöcsém, ifjabb J. Mihály sz.-i illetőségű, amerikai lakos Sz. községben fekvő ingatlan birtokának felét feleségének ajándékozta s az amerikai felettes hatóság által hitelesített adománylevelet, illetve a hivatalos iratot Amerikából Dr A. ügyvédnek küldte, azon kérelemmel, hogy az adománylevél szerint a sz.-i ingatlanának felét az a telekkönyvi hivatalban feleségére P. Máriára írassa át. Dr A. ügyvéd eme megbízást elfogadta s anélkül, hogy illetékes helyeken bővebb felvilágosítást szerzett volna, egyenesen a telekkönyvi hivatalba ment és az én összes Sz. községben fekvő – ingatlan vagyonomnak felét nevezett Sz. Máriára átíratta. Ez történt 1909. évben.

Képzelhető kétségbeesésem, mikor eme rémes hírt K. közjegyző j.-i lakos velem közölte. Kettő évig tartott míg Dr L. ügyvéd Dr A. ügyvéd eme tévedését helyreigazította. Eme tévedés helyreigazításáért Dr L. ügyvédnek 578 azaz ötszázhetvennyolc koronát fizettem. Ekkor hivatalból hivatalba jártam, kérve, könyörögve, hogy pénzemet 578 koronát Dr A. ügyvéd, mint óriási károm okozója térítse meg, de a gazdag A.»ról lévén szó, mindenütt fagyos hidegen elutasítottak, – 578 korona óriási összeg egy szegény földmívesnek.

Ezek után nagyságos elnök urat könyörögve kérem, vegyen pártfogásába, védjen meg és legyen kegyes, irgalmas személyesen elrendelni, hogy Dr A. gazdag ügyvéd az 578 koronát, melyet kölcsön kértem, nekem térítse meg. Tanúim: K. köz» jegyző j.=i lakos Dr L. és az egész Sz. község.

Alázatos kérésemet ismételve maradtam

Sz.»ón, 1912. március 1.

Nagyságos elnök úrnak,
legalázatosabb tisztelője:

idősebb J. Mihály s. k.
székéi lakos közs. hites.

Eddig a levél s most újra én veszem át a szót...

Igazán kitűnő képet vet ez az megsárgult papírlap, amelyet föntebb szóról-szóra, – amint írva vagyon, – leközöltem a verchovinai szomorú állapotokra. Ez csak új dokumentum arra, hogy az állapotok – beszéljen akárki akármit – még sokkal nyomorultabbak, mint ahogy én azokat eddig, ezen rovatomban megfesteni igyekeztem.

Tudtam mindig olyankor, mikor leültem íroasztalomhoz, hogy gyengén fogom a tollat, – de mit tehettem? Hisz tudtam azt is, ha erősebben fogom, senki sem fog hitelt adni *lelkemmel,* szívemmel s eszemmel megírt krónikámnak... Mely krónika egy szomorú vándornak lángírása akart lenni egy *pusztuló népről*...

Ezt a nyomor-földet látni kell. Itt minden beszél; az asszony, ki félmeztelenül ruhát mos a patakban, – (félmeztelen, mert nincs több ruhája, csak az a hiányos, ami rajta van s az ünneplő, melyet ép most mártott a vízbe) ép úgy, mint az a gyermek ott meztelenül... az a pásztor ott a hegyoldalon két sovány kecske mellett egy darab *fekete* kenyérrel, ép úgy, mint az az öreg ember ott az árokszélen egy tehénke mellett, melyet felébe nevel a kazárnak!... A kereszt mellett *-elburjánzott* s a korcsma mellett *letaposott* fű... minden... itt minden beszél...

Ismerek ügyvédet, ki a be nem hajtott adósságnál nagyobb számlát nyújtott be a kliensének. Ismerek egy embert, kinek egy városkába egy ügyvéd sem akarta elvállalni perét, – egy kazárral szemben, – pedig fényesen igaznak láttam nekem elmondott ügyét.

Hát mit tegyen a ruthén? Pusztul, vész... s a kazár tollasodik...

ÍNSÉG – HALÁL . . .

Arról a tönkretett földről írok, melyet egy idegen faj zsákmányolt ki. Ha valamikor, úgy most szomorú ez a föld. A kedvezőtlen időjárás, a háborúban levő férfielem hiánya – minden, minden duplázza itt a nyomort. S amit még meghagyott a kazár, – elvitte a természet! Sok embernek, a legtöbbnek, lekaszálva megrothadt a szénája, be nem ér a tengerije, megférgesedett a gyümölcse, meghasadozott a szilva termése ...

Mit tegyen mostaruthén? Munkakereset nincs, kenyér nincs, fája sincs, hogy legalább éhes gyomrát, kiszáradt tagjait melegítné, mert az erdő, a fa, minden a grófé, báróé vagy a kincstáré, – no meg a kazáré.

Én csodálkozom, hogy ez a szegény nép oly birkatürelmű ... a már elaludt schizmamozgalomra is inkább a *tudatlanság* vitte. Mohón kap az új eszmék, illetőleg a nála még ismeretlen eszmék után. Szellemileg is éhes!....

De legalább valahonnan segítsége volna, – mert szeretet sem él közte. Ha úgy össze tudna tartani, oly élelmes volna, mint a kazár! . . . A kazárt, ha árverezik, holmiját megveszik a társai – s árverés után visszaadják. Mert a kazárt is árverezik ám, de nem azért, hogy szegény, nincs miből fizetnie, hanem azért engedi magát árvereztetni, mert úgy kívánja a geseft. Árvereztetéséből is hasznot húz. így van ez minálunk, – *a kazár földön.* Van irigység a kazároknál is, – de mikor baj van, mind összetart, fiz elmúlt balkán-háborúk alkalmából érdekes dolgot olvastam egyik harctéri tudósító riportjában: egyik zsidó katona ily kifejezésre fakadt:

– A zsidó ne ölje a zsidót/

Ez megmagyaráz mindent és dokumentálja az eddig általam írottakat: a kazár előtt nincs haza, szülőföld: *ubi bene, ibi patria.*

Most a földmívelésügyi miniszterhez fordulok: van-e tudomása a ruthén nép rohamos pusztulásáról? Ha van, – miért nem indít segítő akciót... ha nincs tudomása, miért nincs? Utóvégre a miniszter urat nem azért fizeti *keserves adófilléreivel* a ruthén nép, hogy míg minisztertársaival istápolja a kazárokat, szemet hunyjon egy nép *pusztulása* fölött.

Míg a katonai kordon a parlament előtt nem engedte a tanácsterembe *a nemzet választott kép-*

viselőit, addig a vereckei szoroson özönlött be az *idegen* faj, hogy majd utódai évtizedek múlva nyugodtan menjenek be oda, ahonnét ma kitiltják gróf Apponyit és gróf Zichyt. Ez így van, mert a magyar nemzeten valami nagy súlyos átok ül, mely Mohácsnál, Világosnál majdnem teljesedésbe ment s azóta állandóan fenyeget . . .

* * *

A RUTHÉN – KAZÁR PER.

Nem is olyan régen ezt a hangzatos címet adta egy háromcsillagos Samu az *„Úttörő"”* egyik számában megjelent cikksorozatának, melynek betűit a *«Világosság»* proletárjai szedték. Nagyon természetes, hogy a cikkből ki nem maradhatott a *pap.* Egész columnát szentelt neki a hagymán nőtt igazság éber őre. Mi van a columnába? Szemenszedett valótlanság. Otromba hazugsággal vádolta meg Samu a verchovinai papi testületet, amikor azt írta, hogy a papok az okai a ruthének tunyaságának, hogy 137 egész s 50 félünnep van egész esztendőben «vagyis az év harmadrészénél több az a nap, mikor a *vallás* tiltja a dolgozást. Mert a szegény ruthénnek nem elég a kalendárium minden szentjével és vörös betűs ünnepével, – azonkívül vannak neki helyi, községi, járási, stb. ünnepei»... « papja nem igen igyekszik se a babonától, se a tudatlanságától megszabadítani»... «A ruthén papnak egy dúsan jövedelmező javadalma, – a *babona»...* Egy keresztelő, egy tinó; a temetés 1-2 darab marha vagy egy föld»... Kérdem Samu úrtól, volt-e valaha Verchovinán? *Látottá* ruthén papot? De első sorban *honnét származott* s *hol volt eddig a hazája?* Végezetül megjegyzem, hogy soraira azért nem kapott eddig választ, mert az *«Úttörő»*-je a Verchovina intelligens elemei között ismeretlen, – én is csak különös véletlen folytán jutottam ahhoz s nem is tartottam volna érdemesnek odafigyelni, ha ez a kitétel nem foglaltátott volna a columnában: «A görög *katholikus* vallást *gazdag* emberek *eszelhették* ki, az a baj, hogy szegény emberek számára, pedig nem szegény embernek való vallás»... Samu úr nagyon ostobának tétette magát. Azt a legutolsó bocher csemete is tudja, hogy a *katholikus* vallást Krisztus alapította.

* * *

HOL VAN EGÁN SZOBRA? . . .

Hideg téli szellő tarol át a völgyeken. Sivít, majd elcsendesedik. Megkavarja a hópelyhes ködfoszlányokat s újra előjön pár pillanatra. Azután megint kezdi az őrült hajszajárást . . .

Hajszolja hideg leheletét, behálózva a hegyeket, végigboronálva a csermelyek egykedvű habbodrait . . .

S valahol Ungvár mellett, ez őrült hajszajárásban szilárdan áll egy kereszt s néz a «Kazárföld» felé . . .

Szilárdan áll, mint amilyen *szilárd, törhetetlen* volt az a férfiú, kinek emlékére emeltetett: *Egán Ede*. . .

A mulandóságot szimbolizáló, kuszaködös téli idő, eszembe juttatja azt a keresztet s azt a férfiút . . . eszembe juttatja egy népnek mérhetetlen szenvedését s egy nép zokogása fúl el soraimban, egy *öntudatára még nem ébredt nép* zokog bennem, egy elhullott *hős* emléke előtt...

Egán Ede meghalt – elérte minden ember osztályrésze: *a halál.* De ki idézte azt elő – *rejtélyes* még most is . . .

Comsummatum est. Meghalt a nagy népmentő. De mégis nem múlhatott el anélkül, hogy emléke ne maradjon fönn . . . Fönnmaradt a sok jótett, *a nagy jövőre jogosító,* de még csak megindulóban lévő *munkaterv* . . . kérdés volt akkor, vájjon utódai a tervezetből lesznek»e képesek örök emléket állítani *nagy elődjüknek* Ahhoz nagy talentum, óriási fizikum, nagy munkaerő, végtelen jószív, hatalmas energia, fanatikus igazságszeretet, megértő lélek, egyenes gerinc s lelkiismeret kellett. Ahhoz egy új Egán Edére volt szükség – s ép azért hívei gyűjtést rendeztek szobrára, hogy *ércben* álljon követendő példakép az a férfiú, ki megvetett rangot, fizetést, címet, nyugodalmat csak azért, hogy egy nép *szent ügyét* szolgálja – sőt *odavetette életét* . . .

Nagy összeg gyűlt egybe, el is készült a szobor, mely Szolyván lett volna felállítandó, sőt pár évvel ezelőtt az erre létesült bizottság át is *vette azt* a bizonyos szobrot s *a szobor még sincs sehol* . . .

Joggal kérdem hát, nemcsak az adakozók, de *az egész ruthén nép nevében:* hol van az Egán Ede szobra?

Jelen soraim megírására nemcsak az Egán Ede megsebesülésének színhelyén évekkel *ezelőtt* felállított kereszt adta kezembe a tollat, hogy az egész, keresztény igazságszeretettől áthatott közönség előtt megkérdezzem, hol az Egán szobra, de az a nemes, nagynevű jótett, mit egy nemes úrnő, egy görög-katholikus pap neje, művelt, mikor a nagy kormánybiztos által épített út egyik legmagasabb szerpentinjére egy emlékkeresztet készíttetett: «Imádkozzunk Egán Edéért» felirattal . . .

Ne tekintsünk a kazárok érzékenységére, de tekintsünk az igazságra ...

Igen, szobrot Egánnak, az *elkészített* s *kifizetett* szobrot ... ezt követeli egy szomorúságában is hálás nép – és az örök igazság . . .

Mit tudjon tenni népéért a buzgó görög-katholikus papság, mikor minden lépését figyelik s ha kilép a porondra, *különös véletlen folytán* elégnek melléképületei, gazdasága... s tetejébe még ráfogják, hogy schizmatikus és muszka.

Így a nép megélhetésével nem törődnek, ősi szokásaiból kiforgatják, tradícióit elrabolják, de azt megkövetelik, hogy adózzon, mikor már összerogyott a kazár járom, az uzsora rémítő súlya alatt.

Évszázadok óta él e nép itt, s eddig a legutóbbi időig, soha sem jutott eszébe a pánszlávizmus, a muszka tendencia szolgálata, ép úgy nem akkor, mikor végig száguldva a Szarmata síkságot, Árpád vezérrel együtt lobogtatta a magyar győzedelem zászlóját, avagy mikor Rákóczi *«gesn fidelissa»* jakép szerepelt Klió *ítélőszéke* előtt, majd pedig mikor vörös sapkával fején, hullatta vérét a negyvennyolcas idők sáncain . . .

Nem. *Ez a butának elhíresztelt s részegesnek szétkürtölt nép nem buta, csak szerencsétlen, nyomorát pedig részegséggel enyhíti.*

Itt ne keressenek muszkát sem a népben, sem annak papjában, de adjanak a népnek megélhetést s papjait ne gyanúsítsák. Az a legutóbbi mozgalom, mely úgy lehet, még mindig lappang a hamu alatt vészes zsarátnokként, csak azért volt, mert a nyomor s az elkeseredés már mérhetetlenné lett s a külföldi izgatók mesésen tudták csengetni a guruló rubeleket.

Ez a nép békés nép s dolgozni is tudna, ha volna földje s úgy vallásához, mint a hazai röghöz mélyen ragaszkodik. így ismerte ezt Egán Ede, így ismeri s így fog róla írni a *józan* his« tória is . . .

Egy mihaszna, művelődésre képtelen népért nem *áldozta-* volna föl magát a nagy emberismerő: *Egán Ede.*

Hogy tanulni, művelődni akar, példa rá az a lelkesülés, mellyel kapkodta és olvasta a munkácsegyházmegyei főpásztor által kiadott kitűnően szerkesztett jó szellemű ruthén nyelven írott népiratkákat. . .

Igen, mindarra, amit eddig a ruthén népről írtam, Egánt hívom tanúul kinek még most sincs felállítva a szobra s az ő jó szellemét! . . .

Egán szellemét, mely elköltözött, s mely csak ha visszatér, lehet lesz boldogulnia, a ruthénnek sovány ugarain. S hogy visszatérjen, *út* lehetne annak: *a teljhatalom.* Igen, ide akirendeltség vezetőjének kezébe *teljhatalmat kell adni,* mellyel Egán is csak nagynehezen tudott boldogulni, pedig még útközben is dolgozott: írt, és jegyezgetett s csak pár órát aludt ... s még ha hozzávesszük azt a *páratlan* akaraterőt s zsenialitást, mellyel az a férfiú rendelkezett! ...

Ide a Verchovinára sürgős, gyökeres s *szigorú intézkedések* kellenek, mert itt egy nép haldoklik s ha az meghal, ki őrzi meg majd az Egán szobrát *a meggy átázástól?* ...

A kitűnő vezetés mellett *jól nevelt* görög-katholikus papságnak új generációja biztos, hogy megbirkózik az új korszak veszedelmeivel, illetve képes volna megbirkózni, ha segítségére lenne a civil fórum, ha volna támasza azokban a civilekben, kik most csak akkor látogatják meg a *népet,* ha exequálni kell . . .

Egán szelteme, őrködj utódod fölött! – s felállítandó szobor, adj energiát a tespedőknek! . . .

Süvít a hideg téli szellő . . . s valahol egy nép sír Egán Ede után . . . valahol az igazság követeli a nagy férfiú szobrát... valahol oly szomorú a táj, a hóval borított *fekete* Verchovináh ...

* * *

A RUTHÉN PAPSÁGRÓL

Így merem írni: *ruthén papság*. Talán bűn is ez egyesek szemében, de én így írom, mert az összes verchovinai papság *ruthén népnek* a papsága.

«Gens fidelissima» népének a papsága s hű vezetője, – a magyar állameszmétől megittasult, a magyarosítás szolgálatában álló férfiak: *a ruthén papok.*

És... és a mai világháborúban bizonyosult be ez, *okiratokkal és vizsgálati fogságokkal* lett fejükre nyomva a *hazafiasság fenséges glóriája!*

Nem találtatott közöttük egy áruló sem, – bárha egyesek, igyekezvén elterelni a figyelmet a *posztó* és *papírtappú bakancsról:* árulót kiabáltak reájuk.

Ez a papság évszázadok óta él egyszerű, parochiáján – szegény népe között – és ennek a papságnak köszönhető, hogy ma a Kárpátok lankáin kecskéit őrző gyermek *magyar* szóval köszönti a mellette elhaladót, ennek a papságnak köszönhető a schizma elfojtása, ennek a papságnak lehet betudni, hogy a verchovinai hegyek még szüzek a *szociáldemokrácia* mérgétől... És megkapta jutalmát a papság mindezekért? Lett-e nagyobb megbecsülése? Történt-e lendítés anyagi létén? – Én ezt egyáltalán nem látom, nem tapasztalom, nem tudom...

De e papság azért megy a megkezdett úton, megy *nemes önbizalommal* – mert az az út, melyen a verchovinai papság halad, nehéz út, golgotás út: de, és *ép ezért* Krisztushoz vezet.

Ennek a papsápnak tudható be, hogy *áruló egyetlen egy sem akadt a ruthén nép között* . . , Talán egyes orgánumok írtak róla, hogy ez a ruthén vagy az a ruthén megmutatta az utat a kozákoknak, – bámulattal kérdem itt az igen tisztelt tudósító urat, állítsa nekem azt, hogy az Alföldön nem akadt volna oly félős, *tisztán magyarul beszélő* ember, ki – ha a muszkák odáig jutnak – a kozák esetleges fenyegető hadonázására nem mutatja meg az utat, mi különben a muszkák birtokában lévő haditérképeken úgyis rajta van. Ez az áldatlan világtusa sok tanulsággal szolgált nekünk – és a legfőbb tanulság az, hogy múljanak el bár századok, a ruthén nép marad mindig, aki volt, marad «*fidelissima gens-*», a ruthén papok pedig a magyar állameszme nemes propagátorai... Ez az igazság!

* * *

HANGULATOK...

TAVASZ...

A Verchovinán is van tavasz. Kezd zöldülni a határ. Körös-körül a hegycsúcsok még fehéren bámulnak le a völgyekbe, hol meleg párázatokban fürdik a humus, mely kenyeret, életet s egy szomorú, nehéz élet megfutása után oly *nyugodt* pihenőt ad a szegény ruthénnek. A fű zöldül, a legyecskék, a mezők szerény, szende dalosai dongnak, zümmögnek... s nekem kedvem volna lefeküdni arra a szűz földre s hallgatni szívének dobogását. Mert a földnek is van szíve, az is él, dobog, csak az emberek nem hallják – az emberek, kik rohannak a *civilisatorius* életküzdelem *vásári* porondján, vért izzadva, *egymást taposva.* A természet pedig minden éven meghozza tavaszát, az ébredést, melyre azután jön az élet: a nyár; kiábrándulás: az ősz, s mindnyájunk osztályrésze, a halál: a tél.

A természet pedig mint összesség egy: – *él* és *működik.* – Verchovina, füves, zöld Verchovina! – mily üde most itt minden, mily víg a természet, mintha gúnyolódna azokkal az emberekkel, kik lassan cipelik az élet terhét, minden tudás és életvágy nélkül. Lassan cipelik... kezd előkerülni az eke, a borona, s hangos lesz az ugar «csálé» szótól s a ruthén fog szántani, vetni, hogy azután legyen mit aratni *a kazárnak.*

Nehéz az élet és szomorú, ezt itt lehet igazán tapasztalni a zöld Verchovinán. Mert nem szomorú az, mikor egy nép szánt, vet, izzad – s mindazt nem tudja felfogni, hogy miért teszi. Nem ismeri *életének útját,* nem látja *munkájának gyümölcsét...*

Esteledik. Az égen milliárd csillag köszönti a tavasz üde, lágy levegőjét... A ruthének csapatosan jönnek haza a mezőről. Izzadt mind és fáradt. Úgy ömlik róluk a pára, mint arról a humusról, melynek beleszeltek a méhébe... Elvezet utuk a korcsma előtt – s ők sorra betérnek oda. Megisznak két-három pohár pálinkát... A legtöbb nem fizet, de felíratja magának az Iciggel – a *termésre,* melyet most vetett be a humusba.

Még ki sem bujt a földből, máris a kazáré. Icig krétája pedig jól fog – őszre megnő a két pohár pálinka egy fél véka életneművé.

Hát nem temetője a ruthénnek s nem kánaánja a kazárnak a zöld Verchovina?!

Megszólal a toronyharang. Este van. A tavaszi madárdal elhangzik – nekem pedig szél fütyül a fülembe, annak hallom keserves ordítását... pedig kint szélcsendes idő van.

Mi ez?

A ruthén *lélek* sír lelkembe – annak hallom keserves hangját.

◆

ÁRVÍZ IDEJÉN . . .

Ködös, esős az egész Verchovina. A hegyóriások mélán néznek kopár fejőkkel a ködökbe, hol büszkén szeldesi azoknak foszlányait a lég királya: a sas.

Vijjog egyet-kettőt, eltűnik – és újra előtűnik, mint az a hömpölygő árvíz, mely tönkre tette az egész vidéket:... *«odalett az emberek vetése».*

Lent a mélyben a dombos lapályon csak itt-ott ténfereg egy-egy ember s végignézve a vízvilágon, törülgeti könnyes szemeit: .. . *«odalett az emberek vetése».*

És a zuhogó csendet, a méla szomorúságot néha-néha egy-egy leánykacaj szakítja meg – olyan groteszk kép ez a víz bömbölése között:... a szomorúság és a vígság homlokon csókolják egymást!

A leánykacaj, ruthén leánynak kacagása, mely oly naiv, oly boldog a tenger boldogtalanság közepette . . .

Az ár pedig bömböl, – sziklákat tépve rohan le a hegyeken ... és ragadja magával az emberek minden reménységét!

Az ár bőg, zúg, kacag, kettétöri a gátat és el akarja nyelni az egész világot» – vagy csak az emberek vetését . . .

Bokáig vízben bandukolok végig az emelkedettebb táblákon. Szembe jön velem egy ruthén gazda.

Megszólítom:

– Dicsértessék a jézus Krisztus!

– Mindörökké, Ámen, – Uram,

– Honnan, honnan Vaszily gazda?

– A földemről uram, leivott a víz róla minden vetést... nem lesz semmi ennivalónk télre, hát az adót honnét fizetem majd ki? ... a feles marhámat is el kell majd adnom, ha beleegyezik a Moskó ...

– Ne búsuljon, jó az Isten!

– Uram, uram mi lesz velünk? . . .

Én pedig tovább megyek, megértem ennek az embernek minden szomorúságát, hisz: *«odalett az emberek vetése»* . . .

. . . Képzeletem elé tolakodott egy kép, a Mózsi kazár képe, ki mosolyogva ül a tornácon s várja ádozatait egy-két pohár *«búfelejtőre»*.

Mentem tovább... és valahonnan a kopár «Sztoj» felől szomorú danát hozott fülembe az esős kósza szellő:

«Volt nekem két ökröm
Két szép villás szarvú»...

A dal szólt panaszosan, lágyan, csendesen:

«Egyszer csak azt mondják
Ki ad többet érte ...
Ökrömet a törvény... elkótyavetyélte»..,

Talán csend is volt, de képzeletem meghatottan , hallotta az ének elhaló, szakadozott hangjait . . .

MÁRCIUS 15...

A verchovinai völgyekben már pattogzanak a rügyek, kábító a lég a szent humus párázatától, csattog a madárdal – szabadságot lehel a levegő... fönt pedig a hegyek koronáin, a dermesztően meredező havasi csúcsokon zúg a szél s fehérlik a hó...

A ruthén falucskában zúgnak a kis harangok, némelyikben e napon már magyarul miséznek a hazafias ruthén papok, A gyermekek párosával mennek a templomba s piros öröm ül arcaikon, szemükben valami érthetetlen melegség ragyog... Hallották mesélni apáiktól, hogy nagyapáik így meg úgy, részt vettek a «Kossuth balamutájában»... Hogy emberek egymás ellen karddal mentek... hogy oly dicsőség volt akkor vörös sipkát viselni... Hogy a legények akkor oly örömmel paroláztak a verbunkossal, azután sapkát nyomtak a fejükbe, kezükbe kardot adtak s elvitték őket messzi... messzi., sok még most se jött vissza...

Akkor oroszul beszéltek, most már a legtöbb gyermek magyarul köszön. És jó példával elöljártak a ruthén klerikusok. Ungvár városába ott avarban, hol valamikor Árpád pihent meg, kigyúltak a szívek. Mert az a vár már akkor is a növendékek otthona volt. Most is papnövendékek lakják. Egy csapat kékszoknyás ifjú állott ki a bástyára s a fáklyafényt megrezegtette az egészséges tüdők hozsannája:

«Isten áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel.
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel»...

S levegőben repült egy csomó pincs... a fejeken már akkor vörös sapkák voltak!...

És az ifjak között vezettek: Andrejkovics, Bacsinszky, Dudinszky, Laurisin... Valahol olvastam Bácsinszkiról, Mihály volt a keresztneve, hogy óriási erejű volt, a termete is az volt. Szülei tudta nélkül menekült ki a szemináriumból, ledobva magáról a szeretett kék öltözetet... hogy fölcserélje egy másik kékkel. Szülei csak az Ungvárról hazajött vásárosoktól tudták meg, hogy fiuk honvéd lett, már talán el is vérzett.

Debrecenben, mikor hadiszemlét tartott Kossuth, feltűnt neki az egész hadseregből egy fejjel kimagasló alak. Hozzáments erősen fölágaskodva, vállára tette kezét s megkérdezte:

– Ki és mi volt ön a polgári életben?

– Én ruthén papnövendék voltam, kormányzó úr!

– Ön lesz az én Toldim, Kinizsim, lesz rá gondom. – S másnap már Bacsinszky Mihály hadnagy volt... Persze installálni kellett, mégis hívta bajtársit egy cukrászdába. Ott aztán alaposan nekiláttak a jó italoknak. Közbe bejött egy lovastiszt. Kezdett évődni a bakatisztekkel. Már erősebb összekoccanástól kellett tartani, de Bacsinszky páratlan tapintata ezt megakadályozta. Mosolyogva fordult a huszárhoz:

– Ülj fel pajtás, arra a rossz gebédre, hadd lám, mennyit érsz te társaid közül!

És a huszár felpattant lovára, akkor Bacsinszky odament, a bal vállát a ló lapockáinak támasztva, levegőbe emelte azt gazdástul együtt...

Gondolataimból fölrezzent valami távoli ének, mely mindig közelebb és közelebb jő. Végre látom az éneklőket. Két szekér tele van munkásokkal...

... «A zsarnokság véres lobogót emele...» Szocialisták. Mennek gyűlésre, Munkácsra. S a gyermekek ép most jönnek ki a templomból s csodálkozva állanak meg az alkoholos rekedt hangokra:

– Le a csuhásokkal!

– Le a sötétség lovagjaival!

– Le az ingyenélőkkel!...

És én szomorúan megyek haza...

* * *

HÚSVÉT.

És tavaszodik. A réten előbújnak a hóvirágok, a tavaszi kökörcsinek. Zöld és tarka minden. A lég kábos, melyet betölt a madarak kedves csicsergése s mindennét csak a patak beszédesebb, mely vadul zúg a völgyeken keresztül s rohan akadályt nem ismerve sziklától-sziklára . . . előre. Mintha valami csodát látott volna ott a földrétegek mélyén, melyekből előjött s most sietne hírül vinni azt a világnak. És rohan és folyton beszél. Oly szép dolgokat beszélhet, csak mi nem értjük.

És ebbe a tavasz örök szimfóniájába belevegyül a harangzúgás és a kelepelés vegyes hangja. Vehemenciával búg. Egyik túl akarja kiabálni a másikat. És a harangok győznek. Hangjuk messze száll, egész a havasokig, hol leemeli kalapját a pásztor s keresztet vet. Imát is mormolna, – ha tudna. S az a keresztvetés nem ér-e fel vajjon egy buzgó imával? Az a sóhaj, mely lelkéből előtör a keresztvetés után, egy zsoltár ... a *lélek örök zsoltára.*

Ma, messze vagyok ez ünnepkörtől, de hallom a dallamot: « *Hrésztosz uoszkresze éz merfuéh szmertéju szmerty poprávv, észuszcsé uo hrobi zséuot darováv...*»

És ez a dallam lelkembe ifjúkori tavaszt varázsol, azt az ifjúkori tavaszt, melyet tízéves gyermekkoromban élveztem. Lelkem megigazul, megifjodik . . . és imádkozik. És tele van szimfóniával s ennek a szimfóniának fehér szárnyain benéz a vad bércek közé, fölkeresi a falusi magányokat, a faluknak földhöz ragadt ruthén népét ... és velük érez, velük ünnepel, velük énekel: «Voszkreszenie tvoe Chrészte Szpászе» . . .

Csodás a falusi élet, csodás a népe, csodásak a szokásai. Mert ez a nép ragaszkodik ősi, százados hagyományaihoz s nem enged belőlük egy jottát sem. így tett apám – mondja – s így fogok tenni én is s csak így leszek méltó utódja őseimnek. Tehát az ünnepeit is azzal a meleg közvetlenséggel ünnepli, mellyel ünnepelték azt ősei. (De ezen soraim persze csak a hegyek között élő ruthénekre vonatkoznak, kiknek erkölcsét, vallását, hagyományait nem tette tönkre a civilisatorius működés, a gyárak erkölcstelen levegője).

És azután a húsvét is elmúlik s újra kezdődik a böjt, de most nem az Anyaszentegyház által *előírott,* – de a kazár által *kényszerített* böjt.

A természet pedig továbbra is hajt virágokat, továbbra is virul, – de egy évszázad múlva vájjon kinek fog virulni? Most a ruthén ünnepel, dolgozik – és haldoklik.

* * *

HOGYAN ÜNNEPLI HÚSVÉTJÉT A RUTHÉN...

Egy nép sem tud áhítatosabban ünnepelni, mint a ruthén. Különösen nagy ünnep náluk a húsvét. Már hetekkel előbb készülődnek az ünnephez. Tisztogatják kunyhóikat – mosnak s varrnak új ruhákat, szőnek gubát... mert nagy ünnep az. De lélekben is hozzákészülnek.

Előzőleg hét hetet szárazon kihúznak, tejes ételeket nem esznek . . . csak krumplin, babon és zamiskán* élnek.

A nagyhét azután kemény hét – különösen nagypéntek, az napon egyszer esznek csak. Szombaton sütik a pászkát. Gabonalisztből sütnek 2-3 darab 10-15 kilós nagy kenyeret, melléje főznek 40-80 tojást, egy kis vajat készítenek erre az alkalomra, illetve megtartanak (kivételesen nem adják el) s ezeket megszenteltetik s van vigalom, van pászka... van nagy lakoma.

A fiatalságnak is van öröme. Itt a locsolások nagy napja, az eladólányok nagyszombaton elő-

---

¥ Vízben felfőtt liszt.

szedik a tojásfestékeket, miket a rongyszedő kazároktól méregdrágán megvettek s megvan a boldogság. Előhozzák a viaszt, mit hónapokon át tartogatnak a keblükben, nehogy elvesszen, mert másat nehéz kapni, mert méheket a ruthén nem igen szeret tartani s így a viaszkot néha harmadik-negyedik faluról szerzik . . . felolvasztják s rajzolnak a tojásra különféle cirádákat. Versenyeznek, kié lesz a legszebb a faluban. S azután amit készítenek, az művészi is . . . becsületére válna egy kezdő piktornak is. Rendesen faleveleket, virágokat, de nem ritkán házakat, bárányt, madarat is kipingálnak. Mikor régen, alkalmam volt gyönyörködni a ruthén lánykáknak eme *művészetében,* önkéntelen felsóhajtottam:

– Be sok *művészietek* hever parlagon kellő iskoláztatás hiányában ruthén népünk körében!

Húsvét vasárnapján kosarakba rakják a pászkát, legfelül a legjobbat. Két-három család kosarában legfelül szalonna díszlik. De csak a módosabbaknál, a bírónál (ha nem zsidó), a kurátornál, a harangozónál. Vesznek ez alkalomra 2-3 kilót, így kívánja az *állás.* Ha szép az idő, körül rakják a templomot kosarakkal, ha esős, úgy bent történik a szentelés. Van aztán rohanás haza. Versenyeznek, ki lesz a legelső.

Hétfőn van azután az öntözködés nagy napja. Ne gondolja senki, hogy csak úgy csuporból történik az. Ó dehogy. Vedrekkel mennek egymásnak, sőt az ügyesebb legények a szebb lányokat egyenesen a patakba viszik s megfürösztik (persze ruhástól).

Versenyeznek a legények, hogy melyikök kapja a legszebb hímes-tojást, mellyel járt a lány húsvét vasárnapján a templomba, mert ekkor hímezett kendő helyett a lányok szép hímes-tojást szorongatnak kezükben.

Elmúlik az ünnep . . . három nap múlva újból ott vagyunk a köznapiságban.

A kazár rongyszedő tovább csalja a lányokat, most már nem tojásfestékkel, (majd egy év múlva), hanem színes cérnákkal, tűkkel... sőt *arcfestékkel* is. Igen, mert *ez a nyomorult faj viszi be a mételyt s az erkölcsi döghalált a Verchovina legtöbb vidékére,* a felnőtteket pedig fésűkkel, pipákkal s csempészett dohánnyal csalja.

Mikor fog már hangzani a ruthén ajkán a gondnélküli, boldog, megelégedett: alleluja?

Ha Egán Ede élt volna, akkor az Igazság eme követelménye már végbe ment volna, – így talán *soha,* legalább is ha a kirendeltség, az úgynevezett népmentő akció tovább is úgy fog működni, mint Egán Ede halála óta működik.

* * *

NYÁR . . .

Járom a zöldvizű Talabornak a völgyét. Csendesen folydogál a suttogó habú patak, mintha ősmeséket mesélne . . .

Itt-ott megjelenik egy-egy tutaj, aztán tovasiklik – elnyeli őt a partot szegélyező erdők távoli zöldeskék horizontja.

Az ős mesék pedig szállnak, szállnak apáról fiúra, egészen a legifjabb generációig. Itt megáll a mesék sápadt-arcú szelleme. Az ifjúságból kihalt már a poéta»mélységű lélek – megölte azt a civilisatórius működés, a gyárak, amerikai kivándorlásból hozott szociáldemokrata atmoszféra, a háború hozta fásultság. *Meghalt a mese* . . .

Mily nagyszerű lenne, ha valaki összeszedné a *ruthén költészet* gyöngyeit – míg el nem viszik azt a Talabor lassú folyásával folydogáló verchovinai folyók a felejtésnek tengerébe ....

Egy emberrel beszéltem. Hosszú ősz haja volt és szakálla. Pedig itt igen ritka a szakáll, A Verchovinán csak a kazár hord szakállt. Feltűnt nekem az öreg, – beszéltem vele . . .

1848-49-iki dicső szabadságharcunkban a Görgei katonája volt. Most lelke kigyúlt, mikor hajdani vezéréről beszélt. Kigyúlt a lelke s csillogott a szeme. S mikor megmondtam neki, hogy most halt meg tábornoka – mintha könnyet morzsolt volna ki szeméből . . .

Juhok mennek az utcán, melyet porral hint be a tavaszi verchovinai szellő ...

Valamikor juhcsordákhat láttam én erre. Hova lettek? Megette őket az adó, a háború ... a kazár. Leapadt a nyáj századrészére.

– Nincs tej a felvidéken, uram. Szólal meg mellettem egy hang.

– Mi lesz?

– Éhezni fogunk, az már nem újság nekünk, – szól ismét s megvakarja fejét a mellettem haladó ruthén paraszt.

Mert így van, uram – folytatja tovább, – hogy egész csorda juhnyájak legelésztek hegyeinken – régen . . . Még akkor jobb világ volt. Ez volt nekünk mindenünk – elveszett az is . . .

S az utolsó szavakat olyan hangon mondja, mintha az volna a legtermészetesebb valami, mi máskép nem történhetett . . .

Szembejön velem egy szekér, megrakva mogyorógalyakkal. Szóbaállok annak a gazdájával is, – ez már így szokás a zöld Verchovinán.

– Hová viszi azt?

– Tehenemnek éjszakára.

– Igen uram, ezzel etetjük a marhát, – mert nincs legelő . . .

Bólintok a fejemmel s hozzágondoltam: hála neked parcellázás . . .

Ilyenek az én feljegyzéseim, – mert ilyen a nyár a Verchovinán . . .

* * *

TÉL...

Szinte szokatlan erővel szokott beköszönteni a Verchovinára a tél. S képzeletemmel magam elé varázsolom a régi múltat, azt, melyet gróf Vay Sándor, írói néven D'Artagnan, annyi sokszor, oly csillogó színekben megrajzolt. Régi disznótorokat leöntve egri vörössel, csörgős szánkókat, zsivajos lakodalmi meneteket, társas vadászatokat... mind» ezeket visszaáhítottam, valahányszor belenéztem esőcsöppes ablakomon át a januári ködbe.

Végre itt van... melyet sokszor előre jeleznek bizonyos milliós madárvonulások. Ebben is a Mindenható bölcs intézkedését tatom. Megérteti az állattal, hogy mennie kell más vidékre, ha élni akar, – mert az élet szép, nem kell azt eldobni... csak *tudni* kell élni...

S hány és hány ember nem tudja *ezt megettem.* Hány és hány ember dobja el magától Isten legnagyobb ajándékát: az *életet.* Már itt a Verchovinán is előfordulnak az öngyilkosságok...

Tél van, erős tél... s én mégsem látom a csörgős úri fogatokat, a zsivajos lakodalmi meneteket, a farsangi dáridókat... mintha nagyböjtöt ülne farsangkor a Verchovina ! Hja, nagy sora van ennek is, itt most a kazár az úr: a bérlő és a földtulajdonos. Az pedig nem *kucsérozik,* legfeljebb *kucséberezik.*

Hová lettek a régi jó idők... elúsztak a vagyonnal. Ung, Bereg, s Máramarosban, az igazi Verchovinán, már alig van egy pár dzsentri... megette őket a kazár. S a dzsentrivel elpusztultak a szokások is. Ha néha-néha felhangzik az országúton egy-egy csengőszó, már csak a fiatalabb ruthén generáció szalad félre, az öreg paraszt lassan, kényelmesen lépeget az országút széle felé... tudja jól, hogy nem rohan oly gyorsan az a hátul jövő alkalmatosság, mert csak fuvar lehet, melyen kazár földesúr, vagy szatócs ül, – ami teljesen mindegy. Most már a dzsentri nem kocsikázik, csak düledező kúriájába ül s szomorúan pipázgatva elborong a múlton... a múlt dicsőségén s az elúszott vagyonon, A legtöbb pedig már ott porlad a sírok világában, – hová már nem jöhet utána a kazár... mert a sírok birodalma *megszentelt* ország...

Milyen is itt a téli világ ! A legtöbb község teljesen elzáratik a közlekedéstől. Élő lény nem mehet be határai közé, kivéve a szarvast, farkast, vagy vaddisznót. Képzelhetni a civilizált embernek minő itt ilyenkor a helyzete. Mert az a görög-katholikus pap, tanító, nem hagyhatja el faluját a tél idejére. De ugyan hová is menne azzal a kicsi pénzzel, mi fizetését teszi!... A ruthén paraszt az egész más, még ha megbetegszik is, segítség nem kell neki, – még akkor sem, mikor járható az út, nyáron. Hja, az orvos pénzbe kerül s ugyan honnét szerez a ruthén pénzt, ha szerez is, – a *kazárnak* adja. Hány és hány ember s állat esik áldozatul ily irgalmatlan télnek. Mert az időjárás nem ismer irgalmat. Nem, – rosszul mondom, az időjárás a természetnek egy részé, Isten által alkotott mű, mely irgalmas, mert hisz része a föld is s az sok mindent elfed, – még a ruthén parasztot is...

Sokszor megtörténik, hogy egyes, egészen hegyek között eső községekbe (minő Lyuta, Mártonka, Rosztoka, Ticha, Szászóka, Kis-Szolyva, Verchovina-Bisztra s még száz és száz falu) egészen be a faluba merészkedik a farkascsorda. S nem csak éjjel, de fényes nappal is. Képzelhetni már most e falvak zordságát s népei rettenetes helyzetét.

És ez a nép mégsem zúgolódik, *tűr és szenved.* Tűr, mint apái tűrtek; szenved, mint ősei szenvedtek ... És mikor üt a megváltás órája? Míg kazár él a Verchovinán, addig nem. Tehát soha... soha.

– «Lenni vagy nem lenni» – töpreng Shakespeare lángelméjében Hamlet, a szerencsétlen dán királyfi, a ruthén még azt sem teszi. Nem tud töprengeni. Megölte életenergiáját a szenvedés. Mert lehet-e ott életenergia, hol nincs táplálkozás? Lehet-e ott vidámság, hol örök a küzdés? Lehet»e ott élet, ott a halál birodalmában? Joggal mondom ezt, mert ahol életenergia nélkül élnek az emberek, ott a halál szele uralkodik...

Asztalomnál írásaim fölé görnyedve ülök, távol a hegyóriások fehérlő birodalmától, mégis mintha fülembe csengve valahonnét messziről egy-egy farkasvonítás: a fehérbe öltözött sötét Verchovináról... Mily rémes hallucináció s mégis mily félelmes kedvességgel hangzik fülemnek, mert eszembe juttatja gyermekkorom aranyálmait, melyeket már foszlánnyá cibált az élet s melyek ha rongyok is már, mégis drágák nekem, mert abból a korból valók, melyben még tudtam tervezgetni, még nem ismertem az életet... még az egyszerű, *fehér* ruthén viskók között éltem ...

* *

TÉLI IDŐSZAK . . .

Régen méteres volt itt a hó, meg farkasvonítástól volt hangos a berek... most fekete telek járnak erre a Verchovinán. Fekete ugar, fekete gondolat és fekete bánat. Minden fekete. Fekete már a ruthénnek lelke is. Megmételyezték azt a kazár szava, a kazár pálinkája s a kazár cselekedetei... Minden fekete. Fekete minden. Fekete. Az ormok, a távol ködbevesző hegyormok még azért fehérek. Még fehérek... és lent, lent a mélyben faluk vannak. Egyik falu a másik mellett. A házak színei váltakoznak, egyik fehérre van meszelve, a másik sárgára, A fehérben ruthén paraszt lakik, a sárgában galiciai kazár. (Tessék jól megjegyezni, galiciai, most már *magyar* kazár, kinek ősei Szabolcsi Miksa szerint Árpád apánkkal jöttékbe. *«Egyenlőség»* 1910. dec. 18-ik száma.) S Uram, – némely faluban felénél több a sárga ház! Annak a falunak azután tessék megnézni a gazdasági statisztikáját, A földnek egyharmada (a legjavából) kazár kézen van... pedig a kazár, a «B. A.»-ban cikkező *Zombory* főszolgabíró úrnak (ki ruthén papnak a fia) állítása szerint fuvarozó, becsületes nép...

A hegyekről vadul süvít a szél, át a dombokon, völgyeken, A völgybe, a Latorca mentén végighúzódik egy országút Vereckétől Munkácsig s tovább... egyik községbe, mely Verecke és Munkács között van, felülök egy kocsira s hajtatok a *Goldstein Számi* városába... hat szekeret érek utol. Mindegyikben egy-egy ruthén ül gubába göngyölözve.

A kocsis messziről kiált:

– Félre!

Az én ruthéneim hátranéznek, de nem mennek félre.

Megszólítom az egyik szekerest:

– Hová viszed a fát?

– Munkácsra.

– Magad szállítod?

– Nem, a Lajzer szállíttatja általam.

– Mennyit fizet neked a fuvarért?

– Semmit.

– Hogy-hogy?

– Adósa vagyok.

– És...

– Már három éve tartozom neki tíz forinttal... ezt a szívességet muszáj megtenni neki minden téli hónapban egyszer.

S én kénytelen vagyok elismerni, hogy Lajzer többi társai között még *elegáns* ember, mert csak egy fuvart követel azt is csak a téli időszakban, mely itt a Verchovinan öt hónapból áll s így a tíz-húsz koronától egy évre csak *negyven koronát* vesz el kamat fejében...

A ruthén nem fuvarozik, de a kazár *«fajának ismert szívósságával»* fuvaroztat a ruthén által..

... S a ruthén fuvarosok mentek tovább, anélkül, hogy a kocsis « félre!» kiáltására reagáltak volna... ők most büszkék voltak, – fát vittek a kazárnak. –

* * *

A RUTHÉN KARÁCSONYFA...

Egy hideg fehérség köröskörül érdekes kiemelkedésekkel, melyek fehér fejőkkel egész a csillagokat verik... ez a ruthén Verchovina.

Az égi mécsek kigyúlását követi a földi mécsek felbukkanása... megvilágul az egyszerű faházak ablaka, kigyúl a gyertya. Most Gulejnál, Maszlyániknál, most meg a Kacsurnái gyújtották meg a. gyertyát... a karácsonyi gyertyát.

Ég a falu!

Mert mintha égne, oly fényes, – oldalt a kandaló tüze, az asztalon a gyertya.

Gyertyavilág, – egyszer egy évben! És a gyertya mellett ott meredezik egy-egy üveg pálinka.

Pálinka és Krisztus születésének ünnepe, – be nem illenek össze!

S most önkénytelenül is elém tárul a nagy kérdés, miért ünnepel ez a nép pálinkával. Miért iszik, ha öröme van, – ha búja van.

Miért?

Mert *tudatlan.* Mert *földhöz ragadt szegény.* Mert *zsidó karmokban van.*

Dolgozik a zsidónak, mint egy marha s kap érte pálinkát. Ha kap, miért ne inná meg. S a zsidó tudja, mit csinál. Már kis *gyermekkortól* szoktatja a ruthént a pálinkaivásra, hogy aztán *nagy korában* hasznát vehesse...

Így megy tönkre az a nép, mely a szent karácsonyt is pálinkával üli meg s húsvétra a pászka mellett pálinkát visz szentelni.

A házak között, melyek oly egyszerűen s szegényen meredeznek az ünnepi csendbe, petróleummal világít egy nagy, sárgára meszelt ház. Ép most kanyarodott be az udvarára egy gubás ruthén s megkocogtatja a ház ablakát.

Ott bent a kármentőben úgy tesz Icig zsidó, mintha nem hallaná a kocogást, – számlálja a pénzét, mit ma bevett. Neki is szent ez az este. Hatvan forint ilyen kis faluban!... csupán százhuszonkét ház» számból áll. Igaz, hogy gyenge volt a *szer,* amit eladott, – de hát így lehet meggazdagodni.

– Icig... Icig !...

Utoljára is Rifke a könyörületes. Fölemelkedik az asztaltól és merően néz az ablak felé.

– Icig!...

– Eredj csak te Moskó, adj Ivánnak pálinkát, – szól most Rifke s az asztal mellől felemelkedik egy fiatal kaftános gyerek s szalad az ablakhoz. *Egy a nyolc közül.* A többi tovább nézi az öreg

Icignek csillogó szemeit s sötétedő ezüstszálas páj eszét.

Iván elmegy s jön Stefán.

Ez már nem olyan szerencsés, mint Iván. *Hat gyermeke van,* több pálinka kell neki. Már kifogyott a pénze, de ő még ihatna s pénze már nincs.

– Adjál Icig!

– Nem adok. Már kevés a pálinka s jönnek még, akik *készpénzel* fizetnek.

– Hát legalább egy félitert.

– Annyit se.

– Fogok neked kaszálni két napot...

– Ha három napot fogsz, kapsz egy litert....

– Fogok Icig.

– Írd alá a neved. De beszámítom a kamatot is. S Stefán aláír egy váltót hat koronáról. Van két tanú is a névaláíráshoz, felesége Rifke és a szolgája, kinek ezért kidukál egy pohár *«keresztelt pálinka».*

Harangoznak az éjféli Istentiszteletre... s Iván, Stefán, Vaszily mélyen alusznak, meg se mozdulnak. Az Icig pálinkája jól operál, ha félig víz is, - mert ő adja szívesen. Bármennyit is ad – aláírásra is. S a kedves kis egyszerű fatemplom oly üres, inkább asszonyokkal van megtöltve, azok is virágos kedvűek.

S a dallam zeng:

«Rozumite jázéce é pokárájte szjá, jákoznámé Boh...» Sa szél elkapja a hangokat s viszi, viszi, messzi, messzi a hideg hegyek közé s ott talán a didergő állatok e szent igéket jobban megértik, mert ők *tiszta lehelettel* sóhajtanak fel ma. ..

Rohanok e képtől. Leteszem az írótollam, behunyom szemem, igyekszem másra terelni gondolataimat. – Elalszom... Olyan szép álmom volt. Álmodtam arról, hogy, hogy volt akkor, mikor kazár nem volt. Hogy hogy volt: *Soha napján.*

Igyekszem az álmot átfordítani, hogy lenne, ha kazár nem volna. De újból előjön a fekete kép s kisért... S engem előfognak a síró előérzetek, úgy szeretnék tőlük menekülni, hogy legalább e szent estén nyugodt legyek. De nem tudok, mindenhová utánnam jön a fekete folt: a *Verchovina*...

* * *

FEKETE ÉS FEHÉR PONTOK A KARÁCSONYI HAVON.

Óriási hegyek között egy kicsike, tépett viskójú rozoga falu, végében meghúzódik egy düledező kis istálló, benne fekszik a kisded Jézus, barmokkal körülvéve, jászolba fektetve, pólyába takarva. És az istálló felé ragyogva közeledik egy fényes üstökös, a betlehemi csillag: így gondolja el ezt a ruthén fantázia ... s a ruthén paraszt így s ezen gondolkozik, mikor bezárva a korcsmaajtót, ballag hazafelé a hóból kivert ösvényen. A hókristályok csikorognak lábai alatt s ő folyton gyorsítja lépteit, igyekszik minél hamarább otthon lenni, hogy a hóna alatt szorongatott üvegből igyék áldomást az örömnap emlékére. Áldomást. Égető szeszt...

Az Icig zsidó pedig örömmel dörzsöli kezeit s számolja az asztalfiából kivett *«bevételt»*... Nagy szél kerekedik, sír a természet, mely sírásba belevegyül egy elkésett varjúnak a károgó, kétségbeeső szava: kár, kár, kár. A természetnek ezt a működését, melyet fenségesen zord hozsannának venne egy idegen – én, «benszülött» sírásnak gondolom...

Ruthén fantázia! Ezt a kifejezést használtam az előbb. Öntudatosan használtam azt, mert a ruthén népnek óriási a fantáziája... szláv származásuk *utolsó öröksége.* Utolsó öröksége, mert a magyarországi ruthénekről, *mint nemzetiségről* már szó nem lehet. Lassacskán felejti nyelvét, veti le ősi szokásait... lesz színmagyarrá. S ezt a törvényhozásnak, a magyar törvényhozásnak nagyszerűen meg kellene *hálálnia. A* legnagyszerűbb hála volna: megmenteni őket a kazároktól. Megtörni hatalmukat, megölni az uzsorát, gátat vetni, erős gátat az állandó *titkos* beözönlésnek. Mert mit fog érni, ha magyarrá lesz a ruthén, mikor már nem lesz !..

Nagyszerű a ruthén nép karácsonyi költészete, fenséges alkotások. Kötetekre terjedő dolgok. Nagy kár, hogy ezeket a dolgokat nem szedi össze senki, csak úgy szét fognak szóródni, elpusztulnak... az utolsó ruthén szóval.

A ruthének karácsonyi költészete nagyszerűen énekli meg, költőileg megérzékítve a kisded születését, a Boldogságos Szűz anyai szeretetét, a «Három király» hódolatát, a pásztorok csodálkozását. De ez nem minden. Vannak ez alkalomra profán dalaik is, melyekbe az édes anyai szeretetet, a menyasszony hűségét, a gyöngéd szülői gondoskodást mesterien rajzolják, A testvéri szeretetről egész apothezisokat zengenek. Kis gyermek koromban, a karácsonyi kántálások alkalmával, a dúsan pompázó karácsonyfa ágai közé bújtam meg s onnét néztem az éneklők durva arcvonásait s kérges tenyereit. Most pedig, csupán emlékeim közt pihenve bámulom, hogy hol vette magát oly *gyengéd szíu* azokba a *duma külsejű* emberekbe. Az élet durva *barázdákat* von az arcukra, a nehéz munka megkérgesítette a nagy tenyereket, de nem tudta onnét belülről kiölni az örökséget: a *költészetet!*

Van egy költeményük, melyet nekem énekeltek mindig s melynek tartalma gyöngén, színek nélkül vázolva, ez: Egy gyermek, ki távol esik a szülői háztól, folyton hazakívánkozik, esdve fohászkodik Istenhez, hogy csak még egyszer láthassa szüleit. Egyszer csak töprengéseiből fölébred s megkönyebbül szíve, mert fülébe cseng a szülői szó, melyet hegyeken és távolságon keresztül elképzelt... Aztán egy másik: Az eladó lány ruhát sujkol a patakban s közben elveszti gyűrűjét. Hazamegy s sorra küldi annak keresésére apját, anyját, bátyját... egyik sem tudja föllelni, – akkor aztán kedveséhez fordul, ki elmegy... s persze megtalálja a gyűrűt... Vége-hossza se volna ezek elsorolásának, mert rengeteg van belőlük. Mind csengő rímekbe öltöztetve. Mutatóba e kettőnek tartalma is elég.

És most, mikor küzdök a világ forgatagában s nézek *látó* szemmel, most és már régtől fogva, nincs nyugodt karácsonyom. Mindig elém tolulnak ilyen fekete képek, melyeknek cselekvői, szenvedői élő emberi lények, kiknek nincsen fogalmuk a jóról. Kik éheznek, küzdenek azért, hogy mások javakban dúskálodjanak. S azért mégis bizonyos jóleső érzés fog el. Jól esik a mai napon keresztül néznem a civilisatórius működés gyárfüstjének a csillagos ég felé törő ködfoszlányain át a tőlem végtelenségnek látszó távlatban fekvő falvaim szalmafödeles faviskóira ... eszembe jut mindezzel a soha el nem felejthető gyermekkorom karácsonyos világa az az idő, mikor én még boldog voltam, mert nem tudtam *felfogni* egy pusztuló népnek nagy lealázását, óriási szenvedését...

* * *

VÉGSZÓ . . .

Miért írtam meg én ezt a könyvet?

Azért írtam meg, hogy újra felszínre vessem a ruthén kérdést, Azért írtam meg épen most, a világháború égő zivatarában, mert tapasztaltam hogy most is sok haditényünk, mely nagy betűkkel lesz bevésve Klió könyvébe, a ruthén hősöknek köszönhető. Azért írtam meg, hogy igazságot kérjek legalább a *közvéleménytől,* egy nép részére, mely a mostani világháborúban is képzeletet felülmúló módon tüntette ki magát . . .

Nem bujt meg a pult mögé, nem vágyott vöröskeresztes avagy trénes lenni, de oda óhajtozott a vérzivatarba ... s sturmra ment ott *ezeréves szenvedésével.*

Nem azért írtam én meg ezt a könyvet, hogy *antisemitizmust* hirdessek ez nem a mostani időknek megfelelő dolog lenne, de azért bocsátom közre *most,* hogy hívjam föl országunk figyelmét a csatasíkokon küzdő ruthén hősökre, – legalább ott vegyük észre őket, ha a békében nem akartuk látni azokat.

Nem gyűlöletet szórni van hivatva e könyv csak *igazságot követelni* egy nép részére, melynek joga van e hazához, a kiváltságokhoz – mert nem *idegen, nem megtűrt faj,* – hanem *honfenntartó...*

Kelt Budapest, 1916. Szent István napján. –

SZERZŐ.

TARTALOMJEGYZÉK.

Levelek

A ruthén népről 7
A ruthén nép életmódja 13
Ruthén parasztgazda.. 19
A verchovinai nagyhatalomról 25
Kazár fajták 33
Egy kis statisztika.. 39
A kis rabszolgákról 43
Hogyan választatnak képviselőt a ruthén néppel 51
Mégegyszer a választásokról.. 59
Hogyan választ a ruthén bírót.. 65
flz uradalmak és a kazárok 09
Szövetkezetek a Verchovinán 75
Mégegyszer a szövetkezetekről.. 81
Egy eset az ezer közül 85
Egy megsárgult akta.. 51
ínség-halál.. 99
A ruthén«kazár per 105
Hol van Egan szobra 109
A ruthén papságról 117

Hangulatok

Tavasz 123
Árvíz idején.. 129
Március 15. 135
Húsvét.. 141

Hogyan ünnepli húsvétját a ruthén 145
Nyár 151
Tél 157
Téli időszak 163
A ruthén karácsonya 169
Fekete és fehér pontok a karácsonyi havon 75
Végszó 181